

perspektivy

Sešit 6 • Červenec 1963

Z OBSAHU

Kafka opět v Praze

Z nových českých veršů

**Johannes Urzidil a Petr Bezruč —
korespondence**

**Eseje a studie od Měšť'ana,
Dubna a Dena**

Náš fejeton

Rozhovor generací

Kritické poznámky

6

Kulturní sborník

Universum Press Co., 149 Wooster St., New York 12 • Cena \$ 1.00

Z OBSAHU

Kafka opět v Praze	1 — 2
Z NOVÝCH ČESKÝCH VERŠŮ	
Milada Součková: V podletí	— 3
Historická krajina	3 — 4
František Listopad: Podzim na podzim	— 4
Na okraji	— 5
PRŮHLEDY A PRŮLOMY	
Johannes Urzidil: Dopisy od Petra Bezruče	6 — 13
Petr Den: České variace na cyrilometodějské téma	14 — 18
Jaromír Měšťan: České madony a jejich svědectví	19 — 22
Vojtěch N. Duben: Český a slovenský zahraniční tisk	23 — 32
NÁS FEJETON	
K. B. — K. K.: Není nad rovnou páteř!	33 — 36
ROZHOVORY	
Václav Ševčík Ladislavu Radimskému	— 37
KRITICKÉ POZNÁMKY	38 — 44

Kulturní sborník PERSPEKTIVY

Redaktor Ladislav Radimský

Redakční poštu adresujte na adresu redaktora: 205 East 82nd Street, New York 28, N. Y. — USA. Rukopisy se nevracejí. Redaktor si vyhrazuje právo zkracovat text. Podepsané články nevyjadřují nutně stanovisko redaktora nebo vydavatele.

Vydává F. Švehla

Tiskne Universum Press Co., 149 Wooster Street, New York 12, N. Y. Cena každého sešitu sborníku je \$ 1.00 nebo protihodnota v jiných měnách. Možno předplatit libovolný počet sešitů. Darů na tiskový fond se užije k zasílání sborníku do Československa, odkud nelze čekat peněžní poukazy. Předplatné, event. příspěvky na tiskový fond a administrativní korespondenci adresujte na vydavatele.

Všechny
003
odby redakce!

Kulturní sborník

Perspektivy

Sešit 6. — červenec 1963

Kafka opět v Praze

Komunističtí literární kritici dlouho chodili kolem Franze Kafky jako kočky kolem horké kaše. Teprve po loňské Sartrově řeči na mírovém kongresu v Moskvě se rozhodli pustit se do jídla. Pánové Goldstücker, Ivan Dubský, Ivo Fleischmann, Karel Kosík a jiní počali o Kafkovi psát články, vydala se konečně jeho "Amerika", koncem května prý naši germanisté budou mít o něm nějaké učené hádání a na Kafkově rodném domě se odhalí pamětní deska. Kafka se tedy vrací do Prahy, čímž se končí jeho nepřirozený exil: jet' přece spisovatelem víc židovským než německým a víc pražským než židovským. Kafka je prvním exulantem, který se vítězně vrací domů.

Divit se není čemu. Již patnáct let se žije v Československu v kaskádě světe, ve světě, který Kafka prorocky viděl přicházet. Naši doma jsou přece poutníky Kafkova labyrintu, v němž se lidé jako zvířata navzájem požírají, povýšivše třídní zlobu, závist a nenávist k bližnímu na oficiální filozofii. Všichni jsou zapleteni v procesu, v němž rozhodují desítkáři a domovnice, aniž by kdy obžalovanému doručili obžalovací spis. A hierarchie, mistrně odstupňovaná a neviditelná, brání člověku přístupu do kýženého zámku, který je vyhrazen jen velekněžům nedefinovatelné Strany. Čte-li dnes doma Čechoslovák Kafkova díla, nechte nějaké literární fantazie, nýbrž čte historii svého vlastního života a romány tak realistické, ba naturalistické, jakými se Pařížanu v letech osmdesátých minulého století zdály Zolovy romány o rodině Rougon-Macquart. Kafka je v Československu nejaktuálnějším popisovatelem přítomnosti.

Již proto je Kafkův návrat do Prahy tak přirozený a zdravý a musel by se býval dostavit i bez Sartrova povolení. S Kafkou se do Prahy vrací oknem, co komunismus vyhodil dveřmi. Kafka nese zpět vše, co komunismus hleděl se světa vymazat. Především podvědomí člověka. Komunismus nenávidí podvědomí, poněvadž je nemůže plánovat, regulovat a usměrňovat podle své šablony. V podvědomí je nezměřitelnost a tajemnost, které se komunisté bojí jako čert kříže. Podvědomí se podobá horké lávě, která se vyvaluje z nitra země na místech nejméně čekaných. V podvědomí je celá minulost, minulost člověka i národa, již komunisté chtěli prostě škrtnout, aniž by se s ní vyrovnali a ji předhlonili. V podvědomí je obsažen i strach z posledních věcí člověka, strach před smrtí, a tudíž jsou v něm i prvky náboženské, tak se protívící komunistickému názoru. Není přece náhoda, že u nás Kafka vyšel česky knižně poprvé v katolickém nakladatelství Josefa Floriana. Podvědomí člověka je konečně základem literatury a umění — pokud se na ně nedíváme jako na nadstavbu výrobních poměrů a jako na přídavače na stavbě komunistických pětiletok. Toto podvědomí se nyní z exilu vrací do Prahy a s ním přirozeně se vrací i jeho vyvolavač — geniální mag Kafka.

Ve svobodném světě, který Kafku již dávno obdivuje a jenž ho zařadil do dějin světové literatury, Kafka podle mého mínění již tak akutní není. Svobodný svět nemusí Kafku teprve odkrývat, měl by však dopovědět to, co on napověděl. I česká exulantská literatura nemá jít jen za Kafkou, nýbrž za Kafku. Jejím úkolem by mělo být překlenout a přemostit propasti, jež Kafka odkryl, jejím úkolem by mělo být racionalizovat iracionální a osázet vyvělou Kafkovu lávu, tak úrodnou, novou lidskostí a láskou.

Opravdoví exulanti Kafkovi musí rozumět . . . některá díla naší exulantské literatury jdou vědomě za Kafku a nad Kafku. Ojedinelé vlašťovky však ještě nedělají jaro, a proto by mělo být úkolem exulantské literární vědy a kritiky takové záměry odhalovat, stopovat a k jejich rozvoji přispívat. Zachycovat vracející se podvědomí českého a slovenského národa, vyslovovat nevyslovované, měřit nezměřené, racionalizovat iracionální a ještě nedefinované touhy člověka, dát promluvit slavné minulosti novým a moderním hlasem, toť pravý úkol našich vědců a umělců v cizině. Úkolem důstojnějším, než stále připomínání, co naši předkové dali nebo nedali světu, připomínání, jež je jen výrazem naší nesvětovosti a komplexu méněcennosti.

LADISLAV RADIMSKÝ

Z nových českých veršů

V PODLETÍ

Milada Součková

Řekl bys:

z jara bouři
kdyby vítr snášel k zemi
pršku květů, kdyby nesval k zemi
z přepršky suché listky
řekl bys:

prázdniny!

Pole se sváží v údolí
k řece, načechranou zelení
pole máku, fětoch pohozený
bílý, fialový, z kašmírové vlny
řekl bys:

červený, lílkový
na výroční trh ho dovezli,
tmavý vlas i tmavé oči stíní
měkký na dotek, jemný,
řekl bys:

právě po bouři
v louži se modrá nebes zrcadlí
políčko lnu droboučkými kvítky
modravě v rybníku zasvítlí
řekl bys:

po bouři se rozlily,
z lesů se kouří po dešti

kam ženské s pole utekly
v smíchu, řekl bys:

přeháňky!

na kraj lesa, jahodami voní
leč z kapradí kouzla zmizely
řekl bys:

lesem víly proběhly
přes bludný kořen v paseky
podrostem poškrábány, oslepeny
spoutány pavoučími vlákny —
až západ zasek' čepel v borovici,
řekl bys:

tu ušetřili dřevaři.

HISTORICKÁ KRAJINA

Milada Součková

Již mláty zrním voní
ač klasy ještě na poli
již na seníku v měsíci
nebudou tančit víly
ke krovům seno ucpe škvřety
zrno se v chleba proměnit,
vody v Zlatou stoku vlijet.

*Kdes v kraji, klerik Kancléři
list posílá, v řádky duby šumí
a paní jakés proti tanci
list urozené vdově horlí:
pod z trní korunou přibité hřeby
a oni pod pyšnými věnci kříží
ruce, nohy, ne aby se káli,
v marnosti aby se ukázali.*

Prosté jsou Ctnosti, s úsměvy.

*Hřích učí, diskutuje, horlí
tou uježděnou cestou polní
za vozem přetíženým klasy
v rouše zíněném jdou ctnosti
nemíří ke stodole, na náměstí
kde hřeby artikule přibíjí
své statky pyše ducha prodají.*

S rybníčným Kancléř výlov měří.

PODZIM NA PODZIM

František Listopad

*Nosily květiny barvy též na podzim
Psi na ně štěkali Nádeník nezpíval
Zed' kámen po cihle rozbíral rozbíral
Kámen je v kameni káva je v termovce
Když padá podvečer tak prší na děti
Káva je v termovce akta jsou v aktovce
a křoví ostružin auto mu poškrábe
Děti jsou z ulice Nevidí neslyší
auto a moře a strakaté stračeny
vrací se do vlasti do chlěva teplého
světla je namále cíchy už neuschnou
a smůla zavoní a houby porostou*

NA OKRAJI

František Listopad

*Tma řekla že je noc a kámen
narostl i když byl nerost
bez křídel bez listí uprostřed cesty
Šel Matouš Matouš šel daleko
do města a kámen zajiskřil
jako tři hvězdy*

*Ve staré hospodě
za starou strojírnu když podzim
zapálil smetí a listí když řeka
zvolnila a délka pramice
průzračně projela zaskleným vzduchem
a včela na podzim . . . a včela v zimě . . .
Matouš zde sedí a hledá práci
Bylo to v prosinci když jsem byl dítě
začátek měsíce Babylón citů
a hrají pozouny ze zrádné zahrady
zahrady spálené zahrady v kukle
zahrady v míči a míč je pod skříní
a hudba v krabici a tma se
řítí a kámen v lavině
kámen již zmíněný uprostřed cesty
bez křídel bez listí zvěrokruh nad ním
nad ním a v něm*

*Matouš rum dopil
a město zmrzlo a všechno zmrzlo*

Tma řekla

že je noc

Dořekla Sněžilo

Donisv od Petra Bezruče

(*K pátému výročí jeho smrti 17. února 1963*)

Johannes Urzidil

Koncem roku 1925 dověděl jsem se od pražského básníka Rudolfa Fuchse, který mistrně přeložil do němčiny *Slezské písně* od Petra Bezruče (vyšly 1916 v nakladatelství Kurt Wolff v Lipsku), že Bezruč má jedno toužebné přání. Chtěl by zvědět něco bližšího o životních poměrech německého básníka Friedricha Hölderlina a chtěl by vlastnit nějaké obrázky z krajů a míst, kde Hölderlin žil — především ze starého universitního města Tübingen. V Tübingen se totiž odehrála poslední tragická fáze Hölderlinova života. Tam Hölderlin (narozen 1770), ošetřován cizími, ale dobrými lidmi, protrpěl třicet šest dlouhých let v těžkém duševním zatemnění a tam také 1843 zemřel. Těmto jeho černým rokům pomatení patří některé z jeho nejvznešenějších veršů a slok.

Bezručův zájem o Hölderlina mne nepřekvapil. Bylt' přece Hölderlin jedním z nejušlechtilějších a nejčistších hlasatelů jak lidské touhy po svobodě, tak lásky k vlasti, a proto musel být blízek Bezručovu srdci. Přísné a strohé postavy slezských horníků ve svém prosvícení hlubokou podzemní žhavostí jakoby byly spojeny s oním základním živlem, který u Hölderlina vystupuje ve formě antikizujícího klasicismu.

Bez prodlení jsem si z Německa opatřil ilustrované dílo, které mohlo splnit Bezručovo přání, a v lednu 1926 jsem mu je poslal. Poděkoval mi za to

dopisem svižného německého slohu, který mne zvláště potěšil i proto, že došel právě 3. února, v den mých třicátých narozenin. Tímto dopisem, v němž se Bezruč zpovídá ze své náklonnosti k Hölderlinovi a k rakouskému básniku Nikolausi Lenauovi, počala mezi Bezručem a mnou korespondence, jež bohužel nikdy nevedla k osobnímu setkání, trvala však až do konce roku 1937. Kromě sedmi vlastnoručními listy, bez výjimky německy psanými, poctil mne Bezruč i posláním tří exemplářů svých knih, do nichž vlastnoručně vepsal srdečná a německy psaná věnování. Šlo o *Slezské písně* (vydání z roku 1928), o *Stužkonosku modrou* z roku 1931 a o její německý překlad (*Das blaue Ordensband*) z roku 1932, který pořídil Georg Mannheimer.¹⁾ Pošťestilo se mi tohle všechno zachránit při mém útěku z Prahy na jaře 1939 nejdříve do Anglie a později do Spojených států.

Ve svých dopisech Bezruč mi psal o významu svých slezských hornických písní; také o mé vlastní první básnické knize *Sturz der Verdammten* (1919 u Kurt Wolffa) a o jiných mých básních. Příležitostně se zmínil o různých českých překladech německých básníků, které právě vyšly, a o základních obtížích všeho překládání. Zasláním prvního vydání mého díla *Goethe in Böhmen*, které vyšlo 1932 ve Vídni, seznámil jsem Bezruče s námětem, se kterým se dosud obíralo jen málo německých a českých badatelů o Goethovi, a to ještě obvykle jen povrchně.²⁾ Poděkoval mi za to. Ve svém dopise z 12. června 1934 odpověděl mi na mou otázku po obecném vlivu německé poezie na jeho tvorbu a poučil mne o těžkostech, jež musel překonávat ve svém mládí. Roku 1936 vyšlo ve Vídni německé a o rok později v Praze (v "Orbisu") české vydání mé knihy o Václavu Hollarovi. Bezručův zájem o tuto knihu se zračí v jeho dopise, mně adresovaném, z 20. dubna 1937. V září téhož roku uveřejnil jsem v *Prager Tagblattu* článek o Bezručovi u příležitosti jeho sedmdesátých narozenin. Tuto studii nemám již ve svém držení, mám v ruce však Bezručův děkovný dopis z 9. listopadu 1937. Tento dopis, jenž současně potvrzuje příjem mého eseje *Adalbert Stifters Humanität* (uveřejněný v *Prager Rundschau*), má obzvláštní osobní význam, poněvadž se v něm Bezruč zmiňuje o svých nejintimnějších lidských vztazích.

Tím navenek skončila naše korespondence. K jeho devadesátým narozeninám v roce 1957 poslal jsem Bezručovi ze Švýcar, kde jsem se tenkrát právě prozatímně zdržoval, blahopřejný dopis, nevím však, zda mu přišel do ruky. Žádná odpověď už nepřišla. Jeho překladatel Rudolf Fuchs, sám výtečný německý lyrik, stal se za války v londýnském zatemnění obětí dopravního neštěstí.

Byl jsem vždy hrdý a šťastný, že jsem mohl být s Bezručem, s tímto tak výrazným představitelem českého národa, jeho bytosti a jeho poezie, v duchovém spojení. Při vši své hluboké náklonnosti k domovně držel se vždy stranou všech forem šovinistického nacionalismu, což ostatně dokazuje i jeho německá korespondence se mnou. V tom byl světlým příkladem. Byl jsem si dobře také vědom, že a proč byl za první světové války uvězněn šest měsíců v rakouském žaláři. "Politicky jsem se vždy stavěl proti Rakousku, řízenému výlučně v německém smyslu", řekl jednou Rudolfu Fuchsovi, který mi to později vyprávěl, a proto jsem se ani příliš nedivil, že mne konečně zavřeli. Ztrátu svobody jsem ovšem nesl těžce, bylť jsem přece vždycky, jak dobře víte, nepolepšitelným trampem".

Nu, na sebe se mohl dívat jako na "trampa", jako básník byl však jedním z nejzvláštnějších a nejdůležitějších bardů své doby. Příčiny duševní katastrofy Hölderlina přikládal tomu, že zoufalá marnost vášnivě touhy po svobodě, jež prýštila z obecné lásky k člověku, byla rozhodující pro Hölderlinovu pomatenost. I já pokládám tento výklad za správný. A proto se mi zdá být hluboce zdůvodněno, že básník *Slezských písní* se chtěl vnořit ve svět a v bytost Hölderlina, který napsal tato slova: "Wer auf sein Elend tritt, steht höher".

Přeložil L. Radimský

SEDM DOPISŮ PETRA BEZRUČE JOHANNESU URZIDILOVI

I.

Sehr geehrter Herr!

Sie waren so gütig, mir ein schönes Buch über Hölderlin einzusenden! Eine zarte Schmeichelei — (nichts für ungut, aber für mich ist es eine zarte Schmeichelei) — Anfangs des Briefes sagt mir, dass ich mich (mit) Studien über Hölderlin befasse. — Befasst habe vor 40 Jahren, als ich Germanistik und deutsche Literatur studierte als Gymnasialschüler. Ich war schon damals melancholisch angestrichen u. so waren Hölderlin und Lenau meine Lieblinge. Aber langsam wird man zum Troglodyte mit den marschierenden Jahren . . . etwa vor 1 Jahre fand ich eine kleine interessante Abhandlung über Hölderlin im Brünner Tagesboten.—Ich erinnerte mich damals meiner

Jugendliebe und hätte gerne eine Ansichtskarte von Neckar gesehen, wo der Träumer sein Leben aushauchte. Und da der Dichter Rudolf Fuchs zeitweilig in Deutschland herumstreicht — bat ich ihn um einige — wenn möglich . . . Aber es ist anders aufgefallen. Ich danke Ihnen tausendmal für Ihre Güte u. betrachte mich als Ihren Schuldner!

1/2 26

Ihr ergebenster
Vlad. Vašek

N. B. Das Buch 3) habe noch nicht gelesen, Ende u. Anfangs (des) Monat (habe ich) viel zu tun im Amte! Muss warten bis zum 10. Feber.

II.

Sehr geehrter Herr!

Seit langen Monaten bin ich Ihr dankbarer Schuldner: Sie waren so aufmerksam mir ein schönes Buch über den Liebling meiner Jugend zu senden: ich versuche meine Schuld ein wenig auszugleichen: nehmen Sie auch von mir ein Buch zum Andenken. Es dürften Ihnen manche Seiten nicht gefallen: aber so sah meine schlesische Heimat vor 30 Jahren aus. Ich versuchte damals das Gesicht des sterbenden Landes zu fixieren: das Buch gehört der Vergangenheit, wohin auch ich schon gehöre. Aber "was ich geschrieben habe, das habe ich geschrieben". (Citát uveden v originále dopisu řecky — poznámka redaktora).

Brünn 10/I 29

Mit herzlichen Gruss
Ihr Petr Bezruč

III.

Sehr geehrter, lieber Herr,

für Alles danke ich Ihnen: Eine grosse Künstlerseele schaut auf mich aus Ihren Versen 4) u. ein mächtiges Wort klingt zu mir aus der Dichtung herüber. Einmal habe (ich) gelesen: Ein echter Künstler ist stets unzufrieden mit seinem Werke, wenn es noch so schön wäre: deswegen nennen Sie sich selbst in einem Satze "geringfügig" — u. nur so ist Ihre Bescheidenheit zu begrei-

jen u. zu entschuldigen. Die Grippe tanzt um mich: nur deswegen werden Sie mir verzeihen, dass ich so kurz bin in der Antwort auf Ihren unvergesslichen Brief: — (auch sonst bin ich sehr einsilbig) — Seit langen Jahren kenne ich Ihren Namen. Ich entstamme noch der alten Generation: als Kinder sprechen wir schon beide Landessprachen geläufig: Grmela⁵⁾ hat es sicher Gut gemeint mit den Künstlern des deutschen Volkes, um sie näher zu bringen der jüngeren Generation, die nicht mehr deutsch kann. Aber für uns, die Alten, sind solche Uebersetzungen nicht nötig Ich denke, ich habe noch nie einen deutschen Dichter gut übersetzt gelesen. Die Uebersetzung, meine ich, ist eine grosse Kunst u. selten gelingt das Werk so gut, wie es Rudolf Fuchs gelungen ist.

Empfangen Sie, lieber Herr, meine herzlichsten Grüsse: lange Jahre seien noch vor Ihnen u. Ihre klassische Muse wandle mit Ihnen auf dem Wege Arm in Arm. Manchmal hält nur sie uns über dem Wasser in den bitteren Tagen des Lebens.

Ich bleibe jetzt wieder Ihr Schuldner: wann werde ich einmal aus meinen Schulden herausschwimmen?

Brünn 24/ I. 29.

Ihr Vladimír Vašek

IV.

Sehr geehrter Herr,

im Frühling bekam ich auf Ihren Wunsch das prachtvolle Buch über Goethe in Böhmen. Aber der unglückselige Verleger — (wahrlich unglücklich, da er Krida getan, wie ich in einer Brünner Zeitung gelesen) — bat um einige Zeilen in einer böhm. Zeitschrift. Ich, der ich in die Zeitungen nicht schreibe, liess fragen in einer Brünner d. Buchhandlung, was das Buch kostet. — Und so zahlte ich nach Wien das Lösegeld für die Zeitungsarbeit.

Aber für Ihre Aufmerksamkeit kann ich mich ein wenig revanchieren. Mannheimer's Nachdichtung ist so schön und ciseliert, dass die Deutschen selbst das Buch vergreifen möchten, wenn sie es wüssten. So aber vergreifen es die böhmischen Bibliophilen — ich liess nur 300 Ex drucken.

Nahmen Sie, bitte, das Buch zum Andenken u. Dank für Ihre Aufmerksamkeit an! Ihre Adress ist nicht mehr "D. Ges."⁶⁾ — weiss ich — aber die Post

wird Sie schon finden. — Und wenn Sie mir vielleicht die Adresse des Herrn Oskar Wiener, Schriftstellers, bekannt geben möchten, wäre (ich) Ihnen sehr dankbar. Er schreibt in die Brünner Zeitungen gelegentlich.

Branka 16/XI 32.

Mit herzlichen Grüßen

Vladimír Vašek

V.

Sehr geehrter, lieber Herr,

welchen Einfluss? 7) — Wir hatten die deutschen Klassiker zu Hause — Mama, aus Elbeteinitz stammend und in den deutschen Schulen erzogen, sprach mit der Tante (ihrer Schwester) — obzwar gut böhmisch gesinnt — regelmässig deutsch. Ich als Gymnasiast habe die ganze d. Literatur, die zu Hause war, durchgelesen. Bei Goethe schwebten mir stets Lenas Worte vor:

Meister, den ich hoch verehere
nebst dem schroffen Urgebirge
und dem grenzenlosen Meere . . .

dann ging ich zur Post. Was weiss die jetzige Jugend vor der Postarbeit? Wir hatten Dienst täglich von ½7 bis 7½ Abends, Mittags eine 1/2 Stunde Pause — oder 24. Stunden Dienst u. dann 24. Stunden frei. — Nur dass ich den zweiten Tag stets ganz kaput war. In diesen Jahren las ich nichts! Vielleicht (habe ich) auch vergessen, was in den jüngern Jahren gelesen. Und später, als die Phthisis an meinem Lebensbaum nagte, schrieb ich die Schl. L. 8) — Bevor ich auslösche, das Bild der Heimat (zu) zeichnen! —

Ich kann daher von einem direkten Einfluss nicht sprechen!

Ich las auch Heine in der Hausbibliothek und ein deutscher PH C schrieb auch eine Studie "Heine's Einfluss auf den . . ." 9) — Weiss ich nicht. Goethe? Lenau? Heine? Weiss ich nicht!

Kostelec na Hané 12/6 34.

Mit herzlichen Grusse Ihr

Vlad. Vašek

VI.

Sehr geehrter Herr,

ich danke für die Aufmerksamkeit, für das schöne Buch über Hollar,¹⁰⁾ das ich so gerne durchgelesen habe. Sein Leben liegt vor mir. Vielleicht werde ich mich einmal revanchieren. — Die Sprache ist rein, drei kleine Fehler habe gefunden gegen den Geist der Sprache, die Sie so beherrschen wie die Muttersprache. — Sie werden es mir nicht verübeln, wenn ich Sie darauf aufmerksam mache — es ist wegen der Zukunft!

Ste. 43. "postráda" kreslíře—falsch, richtig "neměl". Strádati heisst darben!

Ste. 83 Hollarova "záležitost" — falsch, richtig věc.

und: "podpořili" v práci, falsch; podporovali oder podepřeli ist richtig.¹¹⁾

Ich grüsse Sie herzlich u. wünsche schönen Frühling am Moldaustrand.

Brünn 16, 20/I 37.

Vlad. Vašek

VII.

Sehr geehrter Herr,

ich danke für die liebenswürdigen Worte, die Sie mir im Prager Tagblatt gewidmet haben. Der Aufsatz über Stifter ist eingelangt und ich möchte mich wundern, dass ich mich nicht bedankt hätte? Im kleinem Notizbuch ist Ihr Name eingetragen (J. U. — Stift.) — wäre vielleicht mein Brief verloren gegangen? Aber möglich ist Alles. Ich denke, ich habe Ihnen auch eine gedruckte Danksagung gesandt, kann nicht aufkommen, kann die Korespondenz nicht bewältigen, kann mich nicht durchbeissen durch den Stoss von Briefen, Drucksachen, Büchern.

R. F.,¹²⁾ der die S. L.¹³⁾ so wunderschön übersetzte, hat mich jedoch betrübt in der Vorrede. Ich war nicht heilig in meinem Leben, aber zwei weibliche Gestalten, die mir nicht gleichgiltig waren und deren ich mich erinnere in dem Buche, sind längst tot. Aber ein eitles Femininum, das am Besten mit Schweigen zu übergehen wäre, nachdem der polizeiliche Rapport, sichtbar in Gerichtsakte P. B., von ihm euphemistisch sagt: "Die hat keinen guten moralischen Ruf" — gibt sich für diejenige aus, deren Gesicht lange in meinen Gedanken lebte. — Ihre — hm — Beschützer wiederholen diese Un-

wahrheit u. Herr R. F. ist in diese Reihen unvorsichtig getreten. Und so muss ich fortwährend büßen für eine Bekanntschaft, die ich nicht bezahlen wollte! Das hat mir die Freunde, die ich sonst an dem 2. Buche¹⁴⁾ gehabt hätte, vergiftet.

Ich grüße Sie herzlich — werde mich mit einer kleinen Bibliophilie revanchieren!?

Vlad. Vašek.

9. XI. 37.

POZNÁMKY:

- 1) Tehdy redaktor německého pražského listu "Bohemia". Později zavražděn nacisty.
- 2) Nejlepší česká práce o tomto důležitém předmětu byla poměrně malá studie "Goethe a Čechy", vydaná Arnoštem Krausem 1896 na podnět T. G. Masaryka. Kraus zahynul v terezínském koncentračním táboře. 1932 vydali čeští germanisté skvělou anthologii Goethovských studií "Goethův sborník". Úplně nové, dvojnásobně obsáhlé vydání Urzidilova díla "Goethe in Böhmen" vyšlo 1962 v Curychu.
- 3) Kniha o Hölderlinovi.
- 4) Urzidil "Sturz der Verdammten", 1919 ve sbírce německých expresionistů "Der jüngste Tag", nákladem Kurta Wolffa v Lipsku.
- 5) Jan Grmela vydal českou sbírku německých básníků.
- 6) "Deutsche Gesandtschaft" — německé vyslanectví.
- 7) Odpověď na otázku o povšechném vlivu německého básnictví na Bezručovu poezii.
- 8) Schlesischen Lieder — Slezské písně.
- 9) Dichter Bezruč.
- 10) České vydání Urzidilovy knihy "Hollar, umělec, vlastenec, světoobčan", Orbis, Praha 1937.
- 11) Bezruč omylem pokládal české vydání "Hollara" za původní dílo Urzidilovo, který však tuto knihu vydal německy již 1936. Český překlad, který Bezruč zde opravuje, pořídil dr. Zdeněk Helfert.
- 12) Rudolf Fuchs.
- 13) Schlesische Lieder.
- 14) 2. Buche — druhé vydání.

České variace na cyrilometodějské téma

Petr Den

Konstantin a Metoděj nebyli jediní, kteří v ranném středověku přinesli křesťanství moravským a českým kmenům. Složitý proces pokřestění vycházel z mnoha cizích středisk, bližších i vzdálenějších, nejstarší pokusy se daly patrně dokonce až z Irska. Přece však rok příchodu soluňských bratří na Moravu, rok 863, je rokem symbolického aktu předání bible a starší a vyšší křesťanské kultury mladým národům slovanským, do evropských dějin teprve vstupujícím. Rozumně přenechávám zhodnocení theologického, historického a politického významu tohoto aktu povolanejším: pokusím se jen ponořit do své duše, abych z ní, bez nahlížení do knih, vylovil, co pro ní ještě dnes — a právě dnes! — symbolický cyrilometodějský čin znamená. Jde o duši chybnou, rozpoltěnou a bolestnou, a tedy o duši českou. O duši, jež se nedovede oprosit od událostí minulých jedenácti set let. Proto čtenář těchto řádků nenalezne v nich melodii novou, plynulou a vyhraněnou. Nalezne v nich jen jedny z mnohých českých variací na staré cyrilometodějské téma.

Nepamatuji se na chvíli nebo na datum, kdy se dar soluňských bratří poprvé ve formě knihy dotekl mé ruky nebo ve formě slova mé mysli. Víím jen, že se tak stalo, a že tento podivuhodný a zázračný dotek znamenal pro klukovskou duši určité osvobození od čistě tělesných zájmů a určitou neodvislost od autority osob, kteří nade mnou v rodině vládli. Jistě toto dotknutí znamenalo určité setřesení otcovského komplexu, jak o něm mluví například Kafka a psychoanalytická vídeňská škola. I ve mně se po staletích opakovalo to, co se dělo v devátém století s celým mým národem: i on setřásl tenkrát podvědomou závislost na přírodě a jejích silách, zosobněných pohan-skými božstvy, jak ji líčí i Palacký v úvodních kapitolách svých *Dějin národu českého*. Biblické zjevení českým a moravským kmenům poprvé ukázalo absolutní autoritu, stojící mimo tento relativní svět a vládnoucí nad ním. Tím se přetřhlo mytické spojení tehdejšího člověka se světem přírody, například takové zakletí žen do starých vrb, jak je připomínají nejstarší balady slovanských národů, ono spojení, které člověka činilo jen determinovanou

částí světa a přírody. Nastalo jakési přestřižení pupečné šňůry, po němž dítě, člověk, kmen i národ poprvé jaksi vydechnou svými vlastními plicemi a naleznou svou bolestnou svobodu. Všichni tak či onak počnou pak vidět své okolí, přírodu, svá sociální zřízení a svou kulturu poprvé jaksi zvnějška, což ovšem neznamená nic jiného, než že všichni začali opravdu myslet. A uvědomněle tvořit. Vždyť všechno tvoření, osobní i národní, lze symbolicky převést na úvodní slova Genese, prohlašující, že "Duch Boží vznášel se nad vodami." Nad vodami podvědomých mytů, v nichž lidé i národy tonuli. Tímto slovem, které Konstantin a Metoděj přinesli na Moravu, i Slované sa dali na pochod k onomu bodu Omega, o němž mluví Teilhard de Chardin ve své knize *Le Phénomène Humain*, a stali se částí onoho vyššího stupně duchového vývoje, který podle nejnovějších teorií Gustava Strömberga, Louise Pauwelse a Jaques Bergiera pokračuje od nerostů přes rostlinstvo a zvířata a přes naše normální vědomí k vědomí vyššímu a vyššímu. Podle Arnolda Toynbeeho "civilisace" se rodí a umírají, všechny však jsou mrvou k vyššímu prožití náboženství. Ve své *Study of History* na jednom místě říká, že "man does not live under the Law of Nature alone, but also under the Law of God, which is Perfect Freedom." A můj národ roku 863 částčku této Dokonalé svobody dostal, a pravi-li Josef Pekař ve své rektorské řeči z roku 1932 *O periodisaci českých dějin*, že můj národ prodělával se západní Evropou všechna její kulturní období, románské, gotické, renezanční, barokní a ostatní, je stejně pravda, že každá malá soška na české gotické katedrále, každá biblická iluminace, každá stylizovaná holubička na vyšívaném barokním nákrese, je novým a novým důkazem tvůrčí svobody, kterou přinesli věrozvěstové. Nemyslím proto, že ti, kteří se snaží přervat to, čemu se v českých zemích říká cyrilometodějská tradice, mohou být někým jiným, než utlačovateli svobody.

Solušní bratři nepřinesli však na Moravu jen víru v jednoho Boha, absolutně svobodného, nýbrž i křesťanství. A jeho agonii, jak o ní mluví například Miguel de Unamuno, který napsal, že "člověk se nerodí s duší, že s ní však umírá, dovedl-li si ji udělat", a že "pravým smyslem života je udělat si duši, duši nesmrtelnou." Agonie je řecké slovo, znamenající "zápas". Zápas samozřejmě o život, tedy proti smrti. Celé umění člověka — od pyramid až k moderním obrazům, zvětčující květiny i ženy v jejich pomíjivé krásě — je takový zápasem proti smrti, celá lidská kultura je v podstatě vzpourou proti druhému fyzikálnímu thermodynamickému zákonu o postupném rozkladu světové energie. Proto celá lidská kultura je paradoxní, paradoxní je

i křesťanství, které je prototypem kulturní vzestupné síly, neboť je kultem Bohočlověka, který se narodil, zápasil, umřel a přece vstal z mrtvých. Konstantin a Metoděj zachránili české a moravské Slované před smrtí, která v devátém století byla údělem pohanů ve Střední Evropě, nepřinesli jim však mír, nýbrž zápas a věčnou agonii Kristova utrpení. Eucharistie, symbol Kristova utrpení, svátost Těla a Krve, které se pochovávají znovu a znovu v každém, přistupujícím ke stolu Páně, nikde nebyla brána tak tragicky vážně, jako v zemi, jež dostala přívěsko "země Boží." A "země Boží" předpokládá i "Boží bojovníky", dnes jako v patnáctém století. V žádné jiné zemi nebylo o toto Tělo a Krev tak bojováno, jako v Čechách a na Moravě, nikde nebyla křesťanská agonie tak vystupňována, že celé kraje lehly popelem. Její plody jsme tak štedře dávali jiným, až nám v holých rukách málo zůstalo, takže jsme nějak ustali ve věčném zápasu proti smrti. Mnoha agonii jsme prošli — agonii věčného exultantství poutníka Komenského v labyrintu světa, agonii bloudění, jak je nám popsal Jaroslav Durych, agonii předkomunistického indiferentismu a komunistického nevěrectví. Nakonec zde stojíme chudí a naří. Cyrilometodějské jubileum mělo by nás ponouknout prosit svatého Václava, aby nedal zahynout nám i budoucím. Jinak deterministické síly historického materialismu naši agonii, náš zápas proti smrti, předčasně skončí. Pronásledování křesťanství v dnešním Československu však nadějně ukazuje, že zápas ještě trvá. Jedno je jisté: bez křesťanství a jeho agonie, to je bez zápasu o život, se za dnešních poměrů žádný národ, postavený do střední Evropy mezi Němce a Rusy, natrvalo neudrží — jako by se nebyl udržel v devátém století.

Solunští bratři nepřinesli s sebou na Moravu jen Boha a křesťanství, nýbrž také něco hodně světského: Evropu. Konstantin a Metoděj, vypravující v staroslověnské řeči historii Ježíšovou, dělali současně historii naší zeměkoule. Neboť co je Evropa jiného, než amalgam řecko-římského klasicismu a judeo-křesťanského filosofického názoru? Co je Evropa jiného, než semitská princezna, unesená olympijským Zeem a daná na vychování do středověkého kláštera, kde se naučila číst a psát za zvuků gregoriánského chorálu? Konstantin a Metoděj přišli od Středozemního moře, které ještě dnes je slastnou touhou všech našich vzdělanců, přišli k nám z jihu na sever, směrem vertikálním. O tento vertikální směr jsme se měli a máme více starat, než stále jen o směr vodorovný, o směr určený západem a východem. Vodorovný směr je směrem barbarského pronikání z východu na západ, v době stěhování národů a materialistického komunismu, a také směrem neméně bar-

barského "Drang nach Osten." Vertikální směr, z jihu na sever, je směr vztyčeného kříže, chrámových věží a astronautských výprav do nadzemských prostorů. Je to směr z bláta ke hvězdám, směr danteovský. Nalezneme jej na ukazovateli cest ne mocenské, ale kulturní Evropy, oné, kterou nám soluňští bratři přinesli. My Češi, zapomenuvše na tento cyrilometodějský dar, příliš často a příliš dlouho jsme bojovali jen o sebe, o svůj jazyk, o svůj národní stát, a příliš málo — o Evropu. Nebyli jsme zde sami, proto však není náš hřích a trest menší. Jen národ, který bojuje o nadnárodní cíle, má své, podtrhuji slovo své — místo v dějinách. Věc Evropy, která kulturně byla od vždy věcí všech, do nedávna nebyla mocensky a politicky věcí nikoho. Cyrilometodějská tradice, z níž vyrostl i Jiří z Poděbrad, měla by nás postrčit na cestu do Evropy, poněvadž jen v ní, národnostně tak smíšené a vysílené bojem o národní svobody, můžeme zachránit své národní bytí, které nám soluňští bratři svým příchodem zachránili již jednou. Jeť Evropa něco víc, než jen dnešní společný trh, a její rysující se jednota má hlubší kořeny, než v technickém pokroku posledního století.

Konstantin a Metoděj přinesli na Moravu slovanské písmo, literu. Poněvadž ta litera, to písmo bylo Písmo svaté, význam tohoto činu znásobil význam čistě jazykovědný. Slované by měli být hrdi, že celá jejich literatura je nadstavbou slovanského překladu slova Božího, a že toto Slovo bylo v ní učiněno tělem — jako v celém evropském umění výtvarném, které nejskvěleji vykvetlo gotickou katedrálou. Jeť jistě jedním z ústředních bodů celé bible verš 14. kapitoly první evangelia svatého Jana, jehož první věta v nejnovějším překladu zní takto: "A Slovo se stalo tělem a přebývalo mezi námi." Soluňští bratři přenesli s sebou tento problém inkarnace, problém ztělesnění Ducha. V křesťanství i tělo se stává schránkou něčeho vyššího, než je samo, a proto sdílí vyšší osudy ducha. Nejde jen o tělo jednotlivého člověka, jde i — aspoň symbolicky — o tělo celého národa. Vždyť konec konců náš idealismus může a smí vidět v národním těle jen jakési rozšíření těla vlastního. Svatý Pavel, helenizovaný Žid, spojil v učení o inkarnaci řeckou a sokratovskou filosofii o nesmrtelnosti duše s judaistickým učáním o těle z mrtvýchvzkříšení. A právě v tomto bodě tkví nesmírný význam cyrilometodějské tradice. Nejde v ní již jen o duši člověka, byť ona byla v křesťanství samozřejmě statkem nejvyšším, jde již také o symbolické zmrtvýchvstání a tedy o spásu celého národa — a celé jeho kultury. Kristova inkarnace je něco historického, stala se a patří do historie člověka, a stejně historické je i symbolické zmrtvýchvstání národa, který myšlenkou Kristova

evangelia žije. Čechoslováci by měli být hrdi na to, že tato myšlenka v kulturních dějinách našeho národa vždy žila a rozhodně ještě nezemřela. Můžeme konstatovat s velkou jistotou, že český a slovenský vzdělanec, pokud byl typickým synem nebo dcerou svého národa, nikdy se nechtěl spasit jen sám, za svou osobu, vždy se ohlížel na své národní tělo, vždy chtěl, aby jeho národ jeho osobní spasení sdílel. Všimněme si, že jsme neměli žádné čisté kontemplativní svaté. Všichni byli spíše dělníky na vinici Páně a na poli národním. Svatá Ludmila je kněžna, stírající slzy s tváří sirotek, svatý Václav je český vévoda, trpící za své plémě, svatý Vojtěch je učitel a misionář mezi domácími i cizími pohany, svatý Prokop je oráč české země — abychom jmenovali jen některé. Příklad těchto svatých následovali vědomě či nevědomě i vzdělanci ostatní. Byli jako oni dělníky na národní vinici — někdy až na škodu své vlastní tvorby. Většinou raději chtěli pozvednout celý svůj národ o jedinou píď, než sebe samu o celé míle. Proto většina českých vzdělců byla i zakladateli hnutí sociálních a politických, proto naši historikové byli i politickými vůdci, proto i vědci, vzpomeňme třeba jméno Purkyně, se nikdy neuzavírali do vědeckých věží ze slonové kosti. Ve vlasti Cyrila a Metoděje se nikdy nedařilo heslu "umění pro umění", literatura nikdy nebyla pro literaturu, nýbrž vždy pro národ a tím také někdy pro celé lidstvo. Největší čeští a slovenští lidé nikdy nebyli mezihvězdnými tuláky, vždy byli pracovníky mezi malými a slabými, mezi tápajícími a hříšnými. Naše umění i literatura byly vždy angažované — i když nikoliv vždy cyrilometodějské věci. Zdeněk Němeček správně napsal, že jsme vždy byli národ pedagogů, učitel je prototypem našeho vzdělance. Česká literatura od prvních křesťanských legend přes díla Husova, Chelčického, Komenského, přes Kolára, Havlíčka a Nerudu až k Masarykovi, je literatura učitelská, ba skoro písmačká. Největší český hudební skladatel Smetana byl národním buditelem. Stejně sochař Myslbek. Víc než v jiných národech čeští vědci a umělci, čeští a slovenští dějepisci, právníci i lékaři — a nezapomeňme na české a slovenské kněze! — byli staviteli chrámu — ve smyslu březinovském. Všichni po vzoru blažených duchů, o nichž zpívá Dante v čtrnáctém zpěvu svého *Ráje*, nemohou být ani při své nesmrtelnosti šťastni bez svých těl, bez národního těla zmrtvýchvzkříšení.

To jsou jubilejní variace na cyrilometodějské téma. Jiní budou psát jiné, mistrnější. Činili tak naši předkové a bohdá, že tak budou dělat i naši potomci. Vždyť celá česká a slovenská kultura není než takovými variacemi, rodícími se a zas umlkajícími. Jen samo téma zůstává věčné.

České madony a jejich svědectví

Jaromír Měšťan

Kolem roku 1400 rozkvetlo české umění podivuhodnou křehkou krásou české gotiky. Praha, určená Karlem IV. za stálou císařskou residenci, soutěží s Paříží, které se dotud mohl vyrovnat jenom Dijon jako sídlo vévody burgundského, kde bratři Limburgové pracují pro vévodu Jean de Berry. Pracuje se na katedrálách v Praze, Kolíně nad Rýnem, Strasburgu a Miláně, vzniká visionářská mystika a ono kouzlo vánoc, které známe dodnes. Matka boží, symbol matky pozemské, naplněné lidskou láskou, něhou a dívčí krásou, sklání se nad děťátkem, ležícím na polštáři a prostí lidé kupí se kolem zázraku lásky. Josef, vařící polévku, Maria, chystající koupel, andělé, opravující střechu, porodní bába, matka, která přede, lidská představa velkého zázraku . . . Jsme v době prvních dřevorytů, sto let před Albrechtem Dürerem, v čase zlidštění zázraků a účastného prožívání mučednictví, světice mají lidskou tvář s rysy krásných, milujících i trpících žen.

Umění dostává tvářnost dvorního života, realita prochází výnní víze a utrpení, pozemské utrpení Kristovo se znaky lidské účasti a pozemského prožitku. Ráj je vznášející se zahrada, v níž tryská vodotrysk k nebi, pod níž sedí Matka s děťátkem, obklopena zpívajícími ptáky, pávy, perličkami a ledňáčky, stále se vracejícím symbolem manželské věrnosti a lásky. Andělé a cherubíni přinášejí palmy, znaky utrpení a bolesti a smrt je zosobněna tancem, iracionální nachází lidskou podobu a světský výraz. Mezi nebem a zemí žije zkoušený, zbožný, oddaný a věřící člověk. V reliquiáři hraběte z Oettingen nachází se "pero z ráje", vyzdobené a obklopené perlami a zlatem a nádhera zlata, drahokamů a umění je překonáním nadpozemskosti. Ženy se zdobí drahocennými šperky ze zlata, perel a rubínů, dívky sedí v květinách a na nahých pažích mají cvičené sokoly, a jejich štíhlé šíje zdobí náhrdelníky a rosety se safíry a zlatou, pětistou růží a v emailu tepanými, dosud nerozluštěnými a příliš reálnému dnešku neznámými začátečními písmeny: m h b n m, což není asi méně — než "mé srdce touží po lásce". V nádherných biblích a unikátech z pražské dílny krále Václava IV. jsou nejen lazebnice a svůdnice, je tam i zachycena skoro neoděná milenka králova.

A na okraji Václavovy jiné bible je česká poznámka "Toto bzdě, toho!", čímž říká anonymní komentátor na stránce svatého písma — nehled', králi, na četné nepřátele. Lidská tvář na okraji velkého umění uprostřed neklidné doby, plné vzrušení, o níž svědčí mor, vraždy, intriky, zrada, náboženský neklid a politická nejistota, hluboká zbožnost i živočišná neřest, zázrak i hřích, láska i mučednictví.

"Evropské umění kolem 1400" se jmenovala výstava, kterou v roce 1962 uspořádala Evropská rada v každoroční řadě na okraji velké evropské renesance, ukazující jednotu Evropy na rozhraní onoho století, v níž Evropa byla jeden celek mezi Avignonem a Lübeckem, Paříží a Prahou, Veronou a Hamburkem. Středem Evropy oné doby byla Praha a jádrem tohoto univerzálního světa prochází dnes Železná opona. Proto byly doklady tehdejší jednotné Evropy 1370-1430 sneseny do Vídně, která v tomto čase nebyla ani sídlem biskupa a patřila pod diecézi pasovskou, ale jako rezidence Rudolfa IV., zetě císaře Karla IV., žila již ve spojení s Prahou, hlavním městem tehdejšího světa. Pražská vláda nedodržela ani slib poslat do Vídně exponáty, bez nichž by byla výstava torzem, kdyby vliv české gotiky nebyl tak veliký a široký, že zahraniční muzea mohla vyplnit tuto ztrátu jako by nebylo možno z tvorby žádného tehdejšího evropského národa . . . Chybí tu madony Vyšebrodská (1365), Zlatokorunská a Třeboňská (1380), ale přes nešťastnou "politiku" pražského režimu zářila tu česká gotika v celé kráse a síle, již není obdoby. S úžasem potkáváme tu pomníky naší umělecké ale i historické slávy. Celý jeden sál "Kunsthistorického muzea" ve Vídni, před jehož palácem vlály vlajky svobodné Evropy, je věnován rukopisným dílům údobí Karlova a Václavova. 14 misálů z pražské dílny krále Václava, evangeliář Jana Opavského (1368), císařem Karlem sestavený a česky sepsaný "Řád korunování krále českého", se skvotnými kresbami českého lva, s dobovými gotickými motivy v Praze provedený německý překlad Písma svatého, Zlatá bula a životopis císaře Karla.

Jsme v údobí gotiky, které Vlachové nazývají "gotico internazionale" a Němci "weicher Still", který je v první řadě českou gotikou, která nejkrásněji rozkvetla v jižních Čechách, ve stínu pětিলisté růže Vítkovců a Rožmberků, nejen v klášterích s hrobkami velmožů a k Bohu tryskající lidskou láskou, ale i v malých kostelích poddaných městeček a venkovských kaplích. Je pro nás překvapivé zjištění, že slavný oltář z Pählu v Horním Bavorsku na Ammersee (nedaleko Schongau, odkud pochází rod slavného Martina Schongauera),

jenž dosud platil jako příklad a chlouba salzburské školy, je dílem českého umělce nebo alespoň jeho žáka. České pojetí madony, které právem nazýváme "líbezné" mění celý tehdejší světový výtvarný projev, bezprostřednost utrpení mění se v tklivou, procítěnou lyriku, v nadpozemskost krásna, v lidsky procítěné mučednictví, kde barvy temnější jako v zahradách uzrávajících ovoce v toninách růžové, fialové a rudé se zlatem, v němž se odráží tíha země i křehkost krásy.

Kolik zde potkáváme z našeho domova: sochu Karla IV. a jeho ženy Blanky, s věže vídeňského sv. Štěpána. Z doby 1400, v pískovci, v nadživotní velikosti 220 cm, český král, stojící na královském českém lvu, v pravé ruce žezlo a v druhé císařské jablko, s grácií a v gotické štíhlosti, v zřaseném šatu, jeho charakteristická tvář, se vši vznešeností i výrazem státníka, svědek a vládce, nesmírný projev individualismu anonymního umělce i zpodobněného člověka-císaře. Portrét jeho bratra, brabantského vévody Václava Lucemburského v modrém obleku s modrou kápí a s nebeskou (či slovanskou?) modří v očích. Ojedinelý portrét Karlova syna císaře Zikmunda — snad neprávem nenáviděného "Ryšavce" z děl Jirákových, jenž tu hledí v tvůrčí sdílnosti, o němž není známo zda je dílem geniálního Vlacha Pisanella nebo Němce Konráda Laib-a ze Solnohradu, a z něhož září celá osobnost a individuální charakter posledního Lucemburka, nad jehož hlavou se valí krize univerzální říše, rozvrat církve, hrůza náboženských rozbrojů a krvavých válek. Nic nevíme o těchto umělcích, ale dobu a její tvář zachytili s dosud nepoznanou virtuozitou a charakterem, člověk, státník, i světec, i poddaný vystupují z davu. O tom nás poučuje slavný lidový "Český skizzár" jako "Relikviář" arcibiskupa olomouckého, jak z písku minulosti a závějí času vystupuje celá epocha v obrysech světla i stínů . . .

Největším exponátem výstavy, k níž přispěl Louvre a pařížská Bibliothèque National, londýnská National Gallery, rakouské státní sbírky, Germanisches Museum v Norimberku a musea v Mnichově, Kolíně, Hamburku, Berlíně, Darmstadtu a Utrechtu vedle soukromých sběratelů, je naše Madona Krumlovská, která sice jen ve výši 112 cm a jen se zbytkem malování, tesaná ve vápenci, představuje vrchol této epochy. Líbezná paní a matka, v goticky štíhlých prstech pozvedá děťátko s výrazem něhy, lásky a okouzlení, jemuž pět a půl století jen umocnilo sílu uměleckého projevu a výrazu: jak se klene vysoce její čelo, s jakou nadpřirozenou vášní hledí její oči, jak česká a přece vášnivá i oddaná jsou její ústa, jak vrchol bílé, až smyslné šíje, vystupující z cudného výstřihu jejího módního šatu. Tu stojí česká dívka gotického ú-

dobí, zkrásněná symbolem lásky a krásy, oddannosti a víry, a její dítě se podobá zlatu, kterým malíři malovali obrazy do misálů, relikviářů a biblí svá sdělení tehdejšího světa a jeho podoby. Kolik živosti, dokonalosti, souladu i melancholie, kolik krásy a něhy, lidské lásky i náboženského symbolu dýchá z této staré kamenné plastiky, stvořené bezpečně před prahem XV. století ve stínu šumavských lesů a staré, modravé Kletě, na některém břehu vltavské zátoky pod těžkým jihočeským nebem, pod nímž byl život více trpký než sladký a více smutný než krásný. Všichni gotičtí sochaři, malíři, zlato-tepci, tkáči a tkalci stojí ve stínu tohoto díla líbezné madony, jejíž svatost propůjčily prsty neznámého jihočeského umělce z kraje, jenž vydal naše největší národní postavy, a kteří v duchu této české gotiky, vycházející z jednoho národa jeho prostřednictvím se obraceli k národům ostatním a celému lidstvu. Zdaž právě to nebyla naše národní velikost a univerzální všelidství, z něhož jsme mnohokrát zbloudili?!

Kde jsou ti neznámí a bezejmenní umělci, ty modely líbezných madon a vzory sladkých světic, dívky s bílými rameny a štíhlými, dlouhými prsty, držící růže, sokolníci s dravci, dámy v čepcích a panny s vyčesanými vlasy, na šíji s tepanými náhrdelníky a náramky s bílými perlami, světci v topánkách a rytíři ve zbroji, králové v čapkách s drahými kožemi a těžkými prsteny, dívky se zlatými rozetami a něžnými rukama, polonahé lazebnice, zachycené v misálech a iniciálách, mučedníci s lidským projevem bolesti, a světci s tváří gotického člověka a výtryskem víry, směřující k nebi, které je níže než před tím a než později. Kde je ten jako zrcadlo roztříštěný čas, jehož obraz a podoba tu znovu vzniká ze střepin, zrcadlení a odlesků, ta doba mezi Paříží a Vídni, papežským Avignonem a císařskou Prahou, která je na chvíli srdcem světa?

Líbezné madony jihočeského domova a české vlasti, jak veliké jste svědkyně, že země, kde jste se narodily a odkud jste přišly, byla nejen součástí, ale středem jednotného západního světa, od něhož zlovůli, násilím a hloupostí byla oddělena oponou z drátů a železa, nedůstojnou vaší minulosti, líbezné krásy a lidské něhy, vašeho projevu a vaší řeči. Přes války, moře, nepohody, neštěstí, požáry, bídu, hlad, soužení, útisk, útlak, strádání a nejtěžší zkoušky, patříte k světu před dráty — k světu volného slova a svobodné tvorby. Tradici mnoha staletí nezlomí žádné lidské násilí. (Viděň, 1962)

Český a slovenský zahraniční tisk

Několik kritických poznámek

Vojtěch N. Duben

V dubnu 1963 bylo tomu 202 let, co vyšly první české noviny mimo území dnešního Československa. Byl to "*Denník Wideňský*" Leopolda Kalivody, vídeňského universitního a dvorního říšského knihtiskaře. Vycházel jen necelé tři měsíce a předurčil tak jepičí život většině z 1.500 nejružnějších českých a slovenských časopisů, jež dosud v historii čs. zahraničního tisku vycházely. Přesněji řečeno, čs. zahraniční (krajanský i exulantský) tisk má za sebou historii jen jednoho století, protože ani český tisk v Rakousku ani slovenský v Maďarsku se do roku 1918 nemůže počítat mezi časopisy krajanské.

První dva krajanské časopisy vznikly roku 1860 ve Spojených státech, zatím co s prvním našim zahraničním časopisem v Evropě přišel roku 1861 J. V. Frič. O vznik všech těchto časopisů ("*Slowan amerikánský*" a "*Národní noviny*" v USA, a Fričův protirakouský "*Čech*" v Ženevě) se přičinily přímo pražské barikády z roku 1848 a v americkém případě se navíc projevil žurnalistický vliv Karla Havlíčka Borovského. Za těch sto let viděla Amerika přes 500 českých časopisů. Slováci, kteří začali svou zahraniční žurnalistiku v zahraničí také v Americe až roku 1885, se poctivě snaží tento výkon dohonit.

Krajanský tisk má však v historii čs. žurnalistiky také řadu čestných a významných míst. Krajanská Amerika měla do roku 1957 nejdéle vycházející české denní noviny na světě. Byla to stará chicagská "*Svornost*", jejíž nejlepší výkon může za nějakých deset let překonat jiný americký chicagský deník "*Denní Hlasatel*." Mimo to má česká krajanská Amerika stále ještě nejméně čtyři časopisy, jejichž dlouholetou existenci překonají v Československu již jen "*Časopis Národního musea*", který je dnes nejstarším českým vůbec, a "*Slovenské pohľady*", které mají slovenské prvenství.

Ovšem tato slavná historie je sice základem tradice, nemá však bohužel žádného vlivu na počet čtenářů a na potřebné finanční základy.

Letos v dubnu vycházelo mimo Československo 146 novin, časopisů, kalendářů a ročenek, z toho 94 českých a 51 slovenských periodik. Ve Spojených státech vycházelo 47 českých a 34 slovenských periodických publikací. Roční náklad všech zahraničních časopisů odhaduji na 34 miliony, jednorázový na 555.000. V zahraničí žije na dva miliony Čechů a Slováků, započteme-li do toho zhruba všechny generace, které se hlásí k čs. původu. To ovšem neznámá, že všichni tvoří čtenářskou obec, se kterou mohou časopisy počítat. V Americe je potencionálních čtenářů ani ne čtvrt milionu, v Jugoslávii 100.000, v Maďarsku o něco méně, v Kanadě asi tak 50—70 tisíc, v Rumunsku 30 tisíc, v Rakousku snad asi jen 25 tisíc, v Australii 15 tisíc a všude jinde podstatně méně.

Zahraniční čs. časopisy patří do nejrůznějších ideologických táborů, od komunistického až po extrémně pravicový. Do kategorie komunistických nebo při nejmenším pro-komunistických časopisů můžeme zařadit předně publikace v Polsku, Rumunsku, Maďarsku a v Jugoslávii. U jugoslávských krajanských časopisů je třeba připojit toto vysvětlení: Všechny časopisy jsou skutečně v rukou krajanských organizací. Na rozdíl od Polska, Rumunska a Maďarska je nevydává režim. Jugoslávské časopisy mají dále dobrou úroveň, věnují se celkem objektivně čs. kulturním otázkám, mohou vzpomínat na T. G. Masaryka, avšak v otázkách mezinárodní a domácí politiky tlumočí jen názor Titova režimu . . . Do této kategorie nutno dále zařadit dva časopisy ve Vídni, nejméně čtyři časopisy ve Spojených státech, jeden v Kanadě a jeden ve Francii. (V. N. Duben, *Czech and Slovak Periodical Press outside Czechoslovakia*, Czechoslovak Society of Arts and Sciences in America, Washington, D. C., 1962.)

Abychom měli úplný obraz, uvedeme ještě týdeník "*Československý svět*", který vydává Čs. zahraniční ústav v Praze pro čes. zahraničí prakticky zdarma. Jeho technické úpravě a bohatému obsahu, zaměřenému na krajanský sentiment, nemůže ovšem konkurovat žádný časopis v zahraničí. Mimo to Praha vydává tiskovou službu "*Domov*". O tom, jakou pozornost věnuje dnešní čs. režim čs. zahraniční žurnalistice, svědčí nejen dobré finanční základy časopisů, které mu vyhovují, ale i vydatná red. pomoc: redakční články, psané v Praze nebo na vyslanectvích. Přesto můžeme být klidní: Jednorázový náklad těchto časopisů ve svobodném světě nedosahuje ani čísla 10.000.

Ostatní, řekněme, demokratické časopisy můžeme rozdělit do dvou hlavních kategorií: Jsou to především kulturně-politické časopisy a všeobecně informační noviny. Jsou vesměs nezávislé, avšak až na malé výjimky nejsou finančně soběstačné. Hlavní výjimkou je jediný skutečný deník v zahraničí, "*Denni Hlasatel*", (Clevelandský deník "*Nový svět*" vychází jen pětikrát týdně. Slovenský "*New Yorský Denník*" vychází jen jednou týdně.) který vychází v Chicagu stále ještě každý den a má celkem pevný komerční základ. Má také největší náklad, rozsah i inserci, a ze všech našich časopisů pravděpodobně nejpočetnější stálou redakci.

V druhé kategorii demokratických časopisů jsou spolkové orgány a bulletiny. Z nich zvláště časopisy fraternalistických organizací v Americe mají v průměru celkem slušný náklad několika desítek tisíc, odpovídající zpravidla počtu členů, kteří dostávají časopis povinně. Finanční problémy tyto časopisy až na malé výjimky nemají, avšak zase až na výjimky tyto časopisy nehrají významnější roli v čs. zahraniční žurnalistice. Předně mnohé z nich se tisknou už z poloviny anglicky, protože mnohde čtenářskou obec tvoří až z 80% druhá i třetí generace; za druhé jejich obsah se omezuje na zprávy o spolkové činnosti, na nábor členů a na osobní dopisy čtenářů. Politickým úvahám, pravidelné informační činnosti a zprávám z dnešního Československa se vyhýbají s poukazem na to, že jde o orgány dobročinných sdružení, které se musí řídit přísnými spolkovými zákony, že si to členstvo nepřeje a podobně. Výjimky však potvrzují, že tyto časopisy mohou být mocným nástrojem politického hnutí, jak o tom svědčí orgány slovenských fraternalistických organizací v Americe, které v hlásání slovenského separatismu předstihly i slovenské autonomisty na Slovensku. Podobně i slovenský sokolský časopis v Americe, který je také orgánem fraternalistické organizace, je od svého založení víc než jen orgánem spolku. Je důsledným stoupencem čs. státní jednoty a vlivným mluvčím demokratických Slováků v Americe. Na české straně nemáme bohužel tak jasných případů bojovné žurnalistiky v kategorii organizačních věstníků téměř vůbec.

Do skupiny organizačních časopisů patří samozřejmě i orgány politických stran. Po velké úrodě v padesátých letech vycházejí stále ještě *dva* či *tři*, z nichž jeden patří čs. sekci rakouské politické strany. (Ani jeden z otevřeně komunistických časopisů nenese označení orgánu komunistické strany. Komunistická strana se ve všech případech skrývá za "nevinou" organizací nebo za skupinou soukromých vydavatelů.)

Čs. zahraniční tisk je v převážné většině demokratický. Jeho podstatná část je vlastně zbytkem čs. svobodného tisku a tedy mluvčím nejen zahraničních Čechů a Slováků, ale i demokratické, jak stále doufáme, většiny národa v Československu. Toto své mimořádné poslání samozřejmě plní již tím, že vůbec existuje. V průměru plní toto poslání úspěšně. O tom svědčí zejména počet časopisů sám o sobě, dále jejich nejružnější politické zabarvení a konečně i uznání, kterého se našemu tisku dostává velmi často a obyčejně způsobem, jež si zpravidla jeho vydavatelé ani neuvědomují. Tohoto uznání účinností se svobodnému čs. tisku v zahraničí přichází především od nynějšího čs. režimu ve formě útoků a kritiky. Režim v ČSSR by jistě raději mlčel, kdyby byl přesvědčen, že exulantské a krajanské časopisy jsou zcela bez vlivu, a že je proto lépe je ignorovat. Na druhé straně i úřady a představitelé zemí, ve kterých tyto časopisy vycházejí, různým způsobem, na příklad předvolební insercí, dávají najevo, že je považují za důležité činitele v demokratickém procesu své země.

Čs. tisk v zahraničí má samozřejmě velký význam i pro své vlastní čtenáře, jejich organizace a jejich společenský, kulturní i politický a mnohdy i hospodářský život. S výjimkou poslední, hospodářské stránky není snad třeba tento význam vysvětlovat. Po hospodářské stránce není to pouze obvyklá inserce. Jsou krajanské podniky, které by bez krajanského zákazníka, a tedy bez jeho novin nemohly ani existovat. Tato hospodářská závislost je však dvojsměrná, protože v mnoha případech se naše časopisy staly na těchto a podobných firmách do velké míry také závislými. To vede k politickým a mravním důsledkům, před které postavily v posledních letech naše vydavatele a redaktory na příklad Darex a Tuzex. Otázka inserce v našich časopisech by zasluhovala důkladné samostatné studie, jež by ukázala zejména to, že mnohé naše noviny nejdou za insercí, jak to bývá zvykem u amerických a anglických komerčních novin, nýbrž pasivně čekají na to, co jim přijde automaticky na stůl. To se ovšem projeví v hospodářské bilanci, protože bez inserce nemohou být noviny ani soběstačné ani nezávislé. Mimo to inserátům nevěnujeme takovou pozornost, jakou bychom měli. Není pravda, že vydavatel na příklad v USA nebo Kanadě musí tisknout každý inserát, který dostane. Vydavatel a do jisté míry i redaktor nese odpovědnost za to, co ve svém listě inseruje.

Po redakční stránce platí o čs. zahraničním tisku dvojnásob to, co T. G. Masaryk jednou prohlásil o tisku v ČSR:

„Honem dohnat Evropu, máme tu dobré noviny, dobré novináře — ale všechno je provinční, pořád se lidé hádají o slepičí trus a noviny k tomu dodávají materiál . . .” (TGM mezi námi, Sborníček newyorských statí, New York 1962.)

Redaktor a redakce byli vždy v průměrných krajanských i dobře situovaných novinách až na druhém nebo dokonce na třetím místě. Ještě v padesátých letech přicházel do jedné novin v Americe redaktor jen jako pomocná síla za 50 dolarů týdně. Průměrný sazeč měl 100 dolarů i více. Minimální mzda amerického dělníka, stanovená zákonem byla tehdy 40 dolarů týdně. Redakční místnosti vypadaly asi tak, jak je před padesáti lety popisoval historik české Ameriky, Tomáš Čapek, (Tomáš Čapek, *Padesát let českého tisku v Americe*, New York, 1911.) nebo ještě hůře: několik kusů rozbitého nábytku, starý psací stroj, několik starých zaprášených a bezcenných knih, ani jeden naučný slovník ani slovník českého jazyka. Jsou ovšem i zde výjimky, ale je jich velmi málo. V důsledku této a jiných skutečností má náš tisk řadu nedostatků. Uved'me alespoň některé:

Čeština a slovenčina v čs. zahraničním tisku je často podprůměrná. Rychle podléhají vlivům angličtiny, francouzštiny nebo španělštiny. Na omluvu se obvykle tvrdí, že je to jazyk, kterým hovoří čtenáři. Čtenáři by prý správnému jazyku nerozuměli a odmítli by noviny číst. Mohli bychom zde uvést řadu důkazů o tom, že to není pravda. Naopak cizí vlivy v jazyku a nesprávný (otrocký) překlad z cizího jazyka na příklad do češtiny stvoří takový výplod, že mu čtenář i s dobrým jazykovým základem nemůže ihned porozumět. Novinářský jazyk má být nejen správný, ale i jasný. Proto musí být jednoduchý. Jazyková stránka není ovšem problémem jen krajanských publicistů. Od roku 1948 jsme se přesvědčili, že podobný osud potkává i uprchlíky s pevnějším jazykovým základem a dokonce i mnohé exulanty-publicisty, protože si svůj rodný jazyk neoživují pravidelným čtením knih a novin, vydávaných v Československu. Novinářský jazyk není totiž neměnný. Musí se stále vyvíjet, přizpůsobovat době, technice, společenskému, politickému i hospodářskému rozvoji. Jsou jen dvě možnosti: vývoj nebo úpadek; střední cesty není.

Krajanský časopis nyní velmi často vede čtenář a ne redaktor. Dříve v Americe i jinde byli mnozí redaktoři po vzoru novinářů v Československu politickými a kulturními vůdci krajanského hnutí. Jonáš, Klácel, Zdrůbek, Král, Vojan, Čapek, Pergler, Getting, Rovnianek, Furdek — to je jen ně-

kolik mrtvých velikánů z historie české a slovenské krajanské Ameriky. Kde jsou jejich nástupci? Kolik zahraničních časopisů pochopilo okamžitě v únoru 1948, kde je jejich místo? Většina redaktorů nemusela dlouho uvažovat. Dlouho však uvažovala některá vydavatelstva, která se obávala toho, jak jejich rozhodnutí přijmou čtenáři nebo inserenti. Ještě dnes existují časopisy, které nemají jasnou politickou linii, protože jejich vydavatelstva a redakce dosud nepochopily, že "se ve staré vlasti v únoru 1948 něco stalo" a že je nutno vyvodit z toho důsledky.

Stará tradice krajanského tisku, že redaktor a jeho dopisovatelé jsou podřadnými sloupy novin, se přičinila také o časté porušování pravidel novinářské slušnosti. Už za první republiky si některé čs. listy, které zápasily s finančními potížemi, stěžovaly na mnohé krajanské časopisy s dobrým komerčním základem, že přetiskují jejich původní materiál (získaný samozřejmě za honorář.) nejen bez dovolení a bez náhrady, ale dokonce i bez uvedení pramene. Dnes si prakticky už žádný nezávislý čs. zahraniční časopis, snad s výjimkou jednoho, nemůže dovolit ani dobře platit svého redaktora ani honorovat příspěvky svých dopisovatelů. To však neznamená, že by vydavatelstva měla považovat jejich spolupráci za samozřejmou a vlasteneckou povinnost a podle toho s nimi také zacházet.

Dodržování pravidel novinářské slušnosti povede ke zvýšení redaktorské autority. Mnozí redaktori si nedovolí kritisovat očividně nedostatky krajanského kulturního podniku, protože jim to zakazuje buď vydavatelstvo nebo neschopnost funkcionářů našich organizací přijímat konstruktivní kritiku přátelsky. Ne zrovna příjemnou věcí je i otázka dopisů redakci. Mnohé naše časopisy pěstují tuto instituci po leta a v některých představuje rubrika dopisů čtenářů dokonce 70 procent obsahu celého listu. Naši redaktori však zapomínají na to, že jsou nejen korektory dopisů, ale i zárukou, že čtenářská obec není zatěžována nesmysly, náboženským i jiným blouděním a soukromými záležitostmi jednotlivců.

Konečně redaktor časopisu není jen na to, aby vystříhoval články z kalendářů nebo starých novin a korigoval došlé dopisy. Američti Jonášové, Vojanové, Dostálové, Hilgertové a konečně i Martínkové a Bednárové nečekali, až jim někdo napíše článek k nejnovějším událostem v českých zemích, v zahraniční politice a podobně. Již v nejbližším čísle mohl čtenář číst jejich vlastní stanovisko. Redaktor nejen redigoval, ale i vedl. Tak si zakla-

datelé krajanského tisku v Americe a v Evropě představovali Havlíčkova ducha v novinách.

Nutno však připustit, že 'stará vlast' v minulosti nevěnovala krajanskému tisku (ani školám a jiným kulturním institucím) dost pozornosti. Proto v krajanských novinách dělali obyčejně redaktory samoukové, kteří sice neměli k tomu přípravu a vzdělání, ale zato se vyznačovali odvahou se obětovat i za nedostačující honorář, jen aby noviny mohly vycházet. Taková krajanská redakce byla 'one-horse-power system'. Redaktor dělal a mnohde ještě dělá prostě všechno: od balení až po adresování a distribuci.

Chybí nám organisace nejen žurnalistů, ale i vydavatelů. Obě mají význam jak pro úroveň listů, tak i pro jejich hospodářskou zdatnost. V minulosti byla řada pokusů, avšak jen slovenští separatisté v Americe si dodnes dovedli zajistit existenci svého žurnalistického sdružení. Podobným nevyřešeným problémem vždy byla a stále je společná tisková informační služba; něco na způsob FCI.

Čs. tisk v zahraničí, zejména ve Spojených státech měl ve své historii dvě špičková období: V roce 1910 a na počátku dvacátých let. V roce 1910 dosáhl počet existujících českých a slovenských časopisů největšího čísla (asi 150, z toho dvě třetiny patřily českým novinám a časopisům). Avšak nejvyššího celkového nákladu dosáhly naše časopisy asi kolem roku 1920. Od té doby pokračuje pravidelný pokles. Krátké oživení nastalo na začátku druhé světové války a po roce 1948. Naproti tomu západní Evropa, Kanada, Jižní Amerika a Austrálie dosáhly relativně nejlepšího období po roce 1948. Avšak od konce padesátých let nastupuje znovu nezadržitelný pokles všude, zejména ve Spojených státech. I když vzniklo několik nových exulantských časopisů, zaniklo zároveň několik starých listů a krise ohrožuje další. Intensita krajanské činnosti vždy závisela bohužel jen na nové, čerstvé krvi, která přicházela ze "staré vlasti", ať už to byli trvalí vystěhovalci nebo dočasní exulanti. Nedojde-li k nějakým mimořádným událostem, má na příklad čs. krajanská Amerika naději ročně jen na několik set nových přistěhovalců, z nichž mnozí (snad dokonce většina) se přestěhují do Spojených států ze západní Evropy, Austrálie atd. To je ovšem pasivní bilance. Národní život můžeme a nyní už musíme plánovat za pomoci druhé, třetí a dalších generací. Pochybují však, že by šlo podobně plánovat také budoucnost českého a slovenského tisku.

Tisk je stále ještě základem našeho kulturního, společenského a politického života. Musíme se proto starat o to, aby také tomuto svému důležitému poslání náležitě sloužil, aby nás řádně reprezentoval a hlavně, aby sám měl zdravé základy. Proto je třeba o našem tisku více diskutovat a v těchto veřejných diskusích — v tisku samém, avšak hlavně v odpovědných organizacích — hledat vhodné cesty pro nejbližší budoucnost. V diskusích, které se až dosud vedly, zdůrazňoval téměř každý kromě známých hospodářských problémů tyto nedostatky: Není dost českých a slovenských sazečů, zkušení novináři vymírají a čtenářů rychle ubývá. Všechny tyto příčiny skutečně existují, není to však ještě jádro problému. Stále se ještě nedá říci, že by byl na příklad kritický nedostatek sazečů. Spíše se dá říci, že naše komerční tiskárny nedovedou jít s duchem doby; nedovedou úspěšně soutěžit se svými modernějšími konkurenty a proto nemohou udržet své odborné síly. Pro školeného sazeče není problém sázet v jednom nebo druhém jazyku a tak se stává, že naši čeští a slovenští sazeči neodcházejí jen na odpočinek, ale také do amerických a jiných podniků. Dorost nepřichází, protože v českém podniku nevidí budoucnost. Při této příležitosti nutno zdůraznit, že ani v Československu obchodním základem tiskárny nebyly noviny, nýbrž drobné zakázky, které živily noviny a plně zaměstnávaly odborný personál.

V Austrálii vznikl teprve počátkem padesátých let český časopis a s ním snad i první česká tiskárna na onom kontinentě. V New Yorku, Torontu a jinde vzniklo několik nových modernějších tiskáren a vydavatelé některých časopisů se přeorientovali na nový, lacinější způsob tisku. Ve dvou krajanských a exulantských střediscích hrozil místnímu časopisu zánik — ne pro nedostatek odborných sil, nýbrž z finančních důvodů. Provedla se reorganisace — a místo jednoho starého časopisu vyšly dva nové.

Je samozřejmé, že doba deníků je nenávratně za námi. Způsobily to nejen vysoké ceny a mzdy, likvidace kompaktních krajanských středisk a podobné objektivní příčiny, ale i velká soutěž jiných informačních zdrojů v místě. Před padesáti lety mohly v Chicagu konkurovat americkému tisku i čtyři české deníky, protože naši lidé žili mezi sebou v kompaktních čtvrtích a anglicky téměř vůbec nemluvili. Dnes se však průměrný americký Čech bez angličtiny téměř neuživí. Krajanský list, který přináší dnes včerejší tiskové a předvčerejší rozhlasové zprávy a mimo to jen inseráty, může nakonec spoléhat pouze na své dlouholeté čtenáře, čekající už jen na pokračování románu, obyčejně podřadné úrovně.

Naši povinností je podporovat čs. zahraniční tisk. Je však naší povinností podporovat komerční krajaňský tisk, jehož cílem je zisk a který se nestará o to, aby si ten zisk zasloužil? Není snad povinností i našeho vydavatele, aby také on podporoval krajaňské noviny, při nejmenším ty své vlastní? Aby se snažil je udržet, novými nápady zlepšit a včasnými opatřeními zajistit jejich další vycházení? Není však vlastenecké ani obchodně prozíravé čekat nečinně, až podnik přestane vynášet, a pak jej prostě zavřít.

O dobré nápady a vhodná opatření, která by pomohla, je ovšem velká nouze. Na jedno všeobecné řešení přijdeme, projdeme-li letmo statistikou. Roku 1920 vycházelo v USA 85 českých časopisů a k první generaci českých přistěhovalců se hlásilo na 235 tisíc osob. Koncem roku 1962 vycházelo 46 listů a k první české generaci se při sčítání lidu r. 1960 přihlásilo pouze 92 tisíc osob. Časopisů tedy nebylo ani celých 50 procent, zatím co se počet možných čtenářů zmenšil na necelých 40 procent. Na slovenské straně ubyla polovina možných čtenářů, avšak zaniklo jen 35 procent časopisů. Pokud jde o obsah, ten se zmenšil drasticky a s ním ovšem i úroveň novin.

Méně časopisů by tedy bylo více. Ladislav Radimský nedávno ve "*Sklizni*" (březen — červen 1962) napsal:

"Počet českých a slovenských časopisů a jejich výtisků klesá následkem odnárodňovacího procesu (především v Americe) — naopak však po roce 1948 vyvstávají z národního popela po celém světě nové časopisy, jejichž kulturní úroveň je mnohem vyšší, než časopisů zanikajících. Jakost pomalu a jistě vítězí nad kolikostí — množství se asimiluje a mizí, elita řídne, stává se však výbojnější a sebejistější . . ."

Tento proces samozřejmě existuje, avšak někdy mu zbytečně činíme nákladné překážky. Zejména pouťoroví exulanti by už po 15-leté zkušenosti měli pochopit pravé poslání tisku a přestat vyrábět na běžícím pásu osobní časopisy s jepičím životem.

Nutno upřímně a zcela vážně i poctivě uvažovat o včasném soustředění. Řada kulturních časopisů by mohla soustředit své tvořivé síly a dohodnout se na jedné kulturně-politické revui, která by byla nejen barometrem a kronikou našeho kulturního života, ale i naší kulturní visitkou. Myslím tím českou nebo československou stranu, protože Slováci, usilující o samostatné Slovensko, takový časopis už mají.

Za těmito Slováky a konečně i za Maďary, Poláky, Ukrajinci a za jinými příslušníky porobených evropských národů jsme pozadu i v jiném směru: Nemáme reprezentační politickou revui v angličtině ani v jiném světovém jazyku. V mezinárodním světě stále ještě žijeme z tradice, kterou vybudoval Masaryk, a nestaráme se o to, že jejich nepřítel přibývá. Spokojujeme se s tím, že si o svých mezinárodních problémech, o svých vědeckých, politických a jiných úspěších píšeme jen pro sebe. Nemáme tribuny, ve které bychom mohli a měli informovat také ostatní svět.

Všeobecně informační noviny jsou na tom finančně asi nejhůře. Přesto si však velmi často a zbytečně navzájem konkurují, při čemž se jejich obsah a redakční linie téměř vůbec neliší. Je sice pravda, že na příklad v New Yorku nebo v Torontě mohou mít prospěch ze vzájemné, doufejme, zdravé soutěže dvou místních demokratických týdeníků nakonec čtenáři obou listů, avšak, jak dlouho budou naše zdroje na takovou, třebaš i zdravou a vítanou soutěž stačit? Poměry nejsou sice všude stejné, avšak při nejmenším v některých případech by sjednocení tvůrčích sil jistě přineslo lepší výsledek. Soustředění amerických spolkových časopisů postupuje současně s koncentrací krajanských, zejména fraternalistických sdružení; exulantské listy mizí se zánikem mnohých zbytečných spolků. Snad jen na okraj této úvahy je vhodné připojit myšlenku, zda by na příklad české spolkové orgány ve Spojených státech nemohly věnovat větší pozornost našim národním problémům, všeobecným kulturním, sociálním a národně-politickým zprávám, a vyplnit tak mezery, způsobené postupnou likvidací všeobecně informačních novin.

Tuto úvahu, která by měla být jen začátkem úvah dalších a podrobnějších, snad nejlépe zakončíme citátem z dopisu, který pod nadpisem "Soumrak čs. tisku" uveřejnily "*Zprávy SVU*" v říjnu 1962:

"Učinite náš krajanský tisk svou tribunou!

Z dalekého domova jste si přinesli největší dar: svou mateřštinu. Užijete jí k poučení těch, jimž osud nedopřál stát v předních šicích vědy, techniky a umění!"

Tento dopis adresovala redakce jednoho z našich listů čs. inteligenci na svobodném západě . . .

Náš fejeton

Není nad rovnou váteř!

SKEČ OD STUDENTŮ PRO STUDENTY

Prolog:

“Vážení a milí, máme teď na pořadu menší zkoušku vaší trpělivosti a obrazotvornosti. Dráždění vaší trpělivosti spočívá ve vyslechnutí tohoto úvodu, a o nárocích na vaši obrazotvornost se dovíte o něco později.

Jistě mnohý z vás se někdy zamyslel, na kolik je charakter jednotlivců, posléze i celé společností, ovlivňován oficiální ideologií či propagandou daného státního zřízení. Já nejsem filosofem ani historikem, ale myslím, že náš národ prodělal tolik různých změn a režimů, jak snad málokterý jiný. Následující malý skeč by chtěl v několika minutách vykreslit v postavách studentů ony charaktery, jaké byly vytvářeny u nás v posledních šedesáti letech. Nyní nastává tedy nápor na vaši obrazotvornost. Útok první — představte si, prosím, dobu pozdního Rakouska-Uherska. Tady přichází náš C. K. student, “Tož, pane študent, prosím Vás, povězte nám něco o poměrech ve Vaší zemi, jejím zřízení, a tak vůbec . . .”

Student:

— 1918 (rozšafně) “Má vlast se ráčí nalézati v rodině Rakousko-Uherského mocnářství. Jinak je to náramně jednoduché — Císař pán stojí v čele říše

a pilně pracuje pro blaho svých věrných národů. Verstehen Sie? Proto jeho říše nikdy nemůže pominouti, jak je to konečně v naší hymně krásně symbolisováno “Říš rakouská nepomine — sláva vlasti, císaři.”” (otráveně) Vašnosti, já myslím, že by to mohlo stačit. Já to nemám rád, ono se leccos řekne a pak to člověka může mrzet. Švejkův známý — hospodský Palivec — byl přece *tak* opatrný a víte, jak to s ním dopadlo, že? No, možná, že ještě sedí.””

Prolog:

“Skončila doba TEMNA, leč vše, co se třpytí, nemusí být hned zlato. Vítáme studenta prvé svobodné republiky.

““Pane kolego, prosíme nějaké to povídání na předešlé téma.””

Student:

1918—1938 (překotně) “S radostí, radostí, naše vlast je Československá Republika. Svobodu jsme dostali proto, že jsme 300 let trpěli a tato křivda musela být, samozřejmě, odstraněna. Náš cíl — samostatnost, je splněn. My Prahu prostě už nikomu nedáme, radši ji zbouráme. Ostatně, nám se nemůže nic stát, máme smlouvy se spojenci a ti nás přece nedají”. — Promiňte, spěchám, spěchám na schůzi “Strany, pro potírání přílišného růstu politických stran.” Nazdá-á-á-r! a zítra v kroji!”

Prolog:

“Jistě víte, co přijde teď, a než se na scéně objeví náš třetí student, dovolu, bych vám přečetl malou oznámku z tehdejší pohnuté doby: (čte) Republiku zaručeně a spolehlivě rozbíjí firma Henlein a spol. Hledáme spolupracovníky — naivita, nerozhodnost, důvěřivost v cizí pomoc vítána!!”

(Přichází školák asi desetiletý).

Prolog: (překvapeně)

“Pepičku, kdo tě sem poslal? Tady není dětský koutek, tady je strašně vážná satira!”

Školák: 1939—1945

(dětsky) “Já jsem tady za staršího bráchu, zavřeli mu Vysokou školu; jeho, mimochodem taky, a mám tady říkat (naučeně koktá) Naše vlast je Pro-

tektorát Čechy a Morava. Díky šlechtetnost vůdce Velkoněmecké Říše, Adolfa Hitlera, jsme uchráněni válečných útrát. My všichni m-musíme p-pracovat p-pro . . . pro vítězství Velkoněmecké Říše. Heil . . . Sieg heil!

(šeptá) Doma posloucháme stejně Londýn, ale to se tady nesmí říkat, že?"

Prolog:

"Nastává období krátké, co se času, bohužel, jen týká — bezprogramovost a bezpáteřnost se snad ještě více prodloužila. Typický je výrok lidového mudrce z té doby — prosím, s rezervou: "Nejhorší na těch nesvobodách a okupacích jsou ty konce — víte — ta nezištná osvobození." Já se tomu divím — přece Podkarpatská Rus je ve srovnání s celkovým nám ponechaným územím pakatel. A vůbec, když si mocnosti uspořádaly před válkou Mnichov "o nás-bez nás", proč bychom si my sami ve svobodné vlasti nemohli udělat svůj vlastní, malý ale *naš* Mnichov a odstoupit Podkarpatskou Rus *také* bez ptaní se obyvatel?

Zavolejme pana, bratra, soudruha, studenta z té doby."

Student: 1945—1948

(zmateně) "Naše vlast je Československá lidově demokratická republika. Byli jsme západními spojenci roku 1938 v Mnichově zrazení. Leč tuto křivdu částečně spojenci napravili vítězstvím nad nenáviděnými Němci, ovšem, za vedení nepřemožitelného SSSR v čele s moudrým, velikým generalissimem Stalinem. Tedy díky Rudé armádě byla nám vlastně vrácena svoboda, a my máme teď být mostem mezi Východem a Západem. Hm, je to trochu zmatené, já vím, ale v novinách byste se dnes nedočeli nic jasnějšího. Tak nashledanou, přátelé, u urny. Já si ještě hodím korunou, co vlastně zavolit."

Prolog:

"Co se zaseje, to se sklídí a z tohoto typu, bez žádného zvláštního křížení, nám vznikl snadno následující socialisticko-realistický typ, zvaný Ředvička — navrch červený, uvnitř bílý.

"Soudruhu, prosím Vás, řekněte nám: proč se žije hůře, ale dle novin radostněji?"

Student:

(Váhavě) To máte tak:

1948-1963 (Skanduje) Bez Říjnové revoluce nebylo by Československé re-

publiky. At' žije veliký, moudrý učitel národů, soudruh Stalin, přítel všech pracujících. At' žije spoluzakladatel KSČ soudruh Slánský. Smrt agentu Slánskému.

Prolog.

Tož prosím, k věci, k věci!

Student:

Naše vlast je Československá Socialistická republika a po únorové porážce reakce náš lid kráčí rychleji vpřed.

(Šeptá spiklenecky) Já tomu nevěřím, ale dyk mám rodinu. Víte, já slyšel, že Američané už mají zvláštní uspávací prášek, že jednou přiletí, nasypou ho na Československo a za tři dny se probudíme a budeme mít svobodu a žvejkačky na nočním stolku. Pane, to bude!!

Prolog:

Nejhorší, přátelé, na tom je, že tento typ stále žije a student budoucí se tedy nemohl dostavit, leč ze světa ideí, kde už existuje, nám zaslal tento spěšný telegram:

(Čte) "Naše vlast je Československá republika. Naše svoboda vyrostla z poznání našich vlastních chyb a vrácením se k ideálům, jež jsme kdysi lehkomyslně opustili. Kdysi jsme stavěli svým velikánům sochy, pramálo se staráme o jejich učení. Později jsme se jim konečně naučili rozumět — hlavně, že . . . Náprava českému životu nebude z parlamentu, či pomocí cizích států — napravit se musí vnitřní náš život a to značí, že napravit se musím já, ty, my všichni!"

Dobře napsané, že? Záleží jen na nás, kdy bude moci přijít sám osobně.

K. B. — K. K.

Rozhovory

V Downers Grove 26. května 1963

Milý příteli,

obsah Tvého dopisu je tak závažný, že jsem se rozhodl Ti odpovědět, i když Tvůj dopis není adresován mé generaci. Patřím ke generaci, která dorostla a doštudovala v exilu a podle svého názvosloví patřím ke generaci mladé.

Vyčítáš mi, že mne není "vidět na důležitých úsecích národní práce." Vyčítáš mi, že moje generace není dosti vlastenecká. Rád, ach velmi rád, bych Ti dokázal, že nemáš pravdu! Avšak nezbyvá mi nic jiného než skloniti hlavu a přiznat svoji vinu. Ano, moje generace není dosti vlastenecká! Avšak je to docela jen moje vina? Dorostl jsem v exilu, kde jsem strávil více než polovinu svého života. Abych si zachoval své vlastenectví a hrdost na svůj původ, bylo mi zapotřebí pomoci Tvé generace. Zde v mnohých případech Tvá generace zklamala! Mnohdy jsem byl svědkem toho, jak rodiče mluvili s dětmi, ne svojí mateřštinou, ale řečí své adoptované země, byť ji lámali všelijak. Proč se Tvá generace a "mladá" generace, jak Ty o ní píšeš, mnohdy stydí za svůj původ? Ne-

chci svalovati všechnu vinu na bedra někoho jiného, i když je to velmi pohodlné a dnes velmi populární. Já jsem též vinen a vinen více než jiní. Mnohdy se starám příliš mnoho o svůj chléb a ne dosti o práci národní. Též moje generace se mnohdy stydí za svůj původ, aniž by si uvědomovala, že tím pokořuje jen sama sebe. Zapomíná, že není ctností stydět se za svou matku neb rodnou zem. Víím, počátky nás všech byly velmi těžké, a mnohé se tím dá omluviti. Avšak nenechá se omluviti, že tak brzy a tak lehce zapomínáme svou mateřštinu a zem, které tolik dlužíme.

Píši, abych Tě ujistil, že Tvá práce není marná. Píši, abych Tě ujistil, že zde budou nástupci, kteří se postarají o to, aby pole naší národní práce nezarostlo plevelem a trávou. Jestliže se více nehlásíme, není to proto, že jsme již docela lhostejní. Je to proto, že jsme si plně vědomi svých nedostatků a své neschopnosti. Avšak jsme zde, máme odvahu a chut' pracovati, a pevně věřím, že nás bude dosti, a že budeme připraveni pokračovati v Tvé práci až přijde náš čas.

Pozdravuje Tě

VÁCLAV ŠEVČÍK

PERSPEKTIVY 37

VE VLÁDĚ PROTEKTORÁTU

Dr. Ladislav K. Feirabend — Universum Press Company, New York, 1962

Okupace Prahy Němci v roce 1939 postavila národ před problém volby správného chování vůči nim. Opomeneme-li malou skupinu fašisujících aktivistů, lze říci, zejména dnes ve zpětném pohledu, že z nejrůznějších důvodů se vytvořily dvě kategorie myšlení. Prvá, která viděla v okupaci prostě pokračování války, již nutno vésti všemi prostředky, jež zůstaly k dispozici dočasně poraženému. Každý má povinnost přispět k porážce nepřitele způsobem, který na svém místě může nejučinněji uplatnit. Tato škola vedla k odboji, a zaplatila za přesvědčení mrtvými z vlastního okruhu i oběti mimo něj. Druhá skupina pokládala za správné projevit nenávisť k okupující moci uzavřením se do ulity denného života a žít alespoň soukromně ve světě předválečných hodnot. Uchování základních národních statků bylo bolestným a obtížným úkolem pro oba názorové směry. Ač dru-

há škola měla a má dosud jen málo otevřených zastánců, její myšlení se stalo po válce jaksi potajmu oficiální doktrinou a naše politika stavěla na sypkém písku její morálky.

Jen proti tomuto pozadí synikne plně zásluha knihy Feirabendovy. Jsou to osobní vzpomínky a jsou proto spíše pramenem pro historii než jejím hodnocením. Citlivost událostí a osobního vztahu k nim nedovolila ale Feirabendovi, aby zůstal jen v rámci reminiscencí. Jak ve vlastním textu, tak připojením cenných dopisů (Eretova, Procházkova, Sátorova, Krajínova a jiných) projevuje svůj názor jasně a hlásí se k odbojové škole myšlení.

Obraz, který nám z líčení období od 15. března 1939 do ledna 1940 vyplývá, je samozřejmě nanesen na pozadí tragických stínů německé okupace. Od nich se odráží postava Háchova, nešťastná, ale tak čistá, jak ji celý národ doma znal. Eliáš, jenž jako předseda vlády, stále vystavený německým i českým zrakům, musel ve své odbojové technice se ponořiti hlouběji

pod povrch než jiní, vystává před námi jako nejlépe informovaný a neúčinnější bojovník. T. zv. Politické Ústředí zaplatilo těžce za nedostatečné pochopení pravidel souboje s Gestapem. Architekt Grégr figuruje po zásluze ve Feirabendových vzpomínkách jako představitel těch, kteří konali těžkou denní práci. Havelka se nám jeví jako rafinovaný politický analysta ve vládě, jež ve Feirabendově období představovala přes některé názorové a povahové rozdíly obdivuhodně jednotný záchranný team. Konec paměti spadá v jedno s koncem odbojových organizací postavených na základě širšího sdružování (Snad - dočasně - kromě Sokola a Rady Tří), a počátek práce založené na přímých osobních spojkách jednotlivců s nenápadnou koordinací v pozadí.

Budoucí historik nebude mít lehkou práci až bude hledat pravou cestu, vedoucí na jedné straně mezi hlukem politické a osobní propagace a na straně druhé mezi mlčením mrtvých i dosud dnes živých. Feirabend mu podal pomocnou ruku s objektivností a nezávislostí úsudku, za níž mu patří i naše díky. *BAS*

PHILOSOPHICAL IMPACT OF CONTEMPORARY PHYSICS

Milič Čapek — 1962 D. van Nostrand, Princeton

Úkol, který si autor zvolil a v názvu své knihy naznačil, jest ohromný. Chce vyložit, jaké důsledky mohou být vyvozeny ze současné fyziky pro filosofické myšlení a jak dřívější filosofické pojmy a názory musí být přezkoušeny podle nej-

novějších poznatků a teorií fyzikálních, včetně teorií relativity a teorií kosmologických. Ale nejen nápor současné fyziky na filosofii, nýbrž i její útoky na tradiční fyziku musí být vyloženy, neboť revoluční změna nastala ve fyzice za první polovice našeho století jest pronikavější, než byl převrat kopernický v 16. století. Dnes jest patrné, že objektivní substrát fyzikálních zjevů nemůže být popsán výrazy obrazivosti. Bylo nutno vystavět novou budovu fyziky, "jež zde stojí beze zdí, celá ze skla, kde se obrátí světlo z jiného světa nekonečně blízkého." (L. Pauwels a J. Bergier, "Le Matin des Magiciens" 1961). Fyzika se vymanila ze svého střízlivého obrazu, patřícího minulosti, a uchyluje se namnoze k matematickým konstrukcím, aby vystihla ne-li podstatu, tedy alespoň jakousi reprezentaci transfenomenální hladiny.

Mnoho tradičních předpokladů zmizelo, postiženy byly i pojmy a představy nám drahé, ale " konečně vrací se fyzika ve svých důsledcích oklikami a složitými cestami ke zřejmosti našich bezprostředních zážitků, které nejsou klamavé, ke zřejmosti skutečně rostoucího světa s opravdovými novotami, vyvěrajícími nikoli z ničeho, nýbrž z minulých antedecedencí." To nás s ní usmíruje.

Autor nenechal nás utonouti v záplavě různících se názorů, ani propadnouti zoufalství nad domnělou "krizí" vědy; vždycky nám ukáže pevný bod, na němž se můžeme uchytit, abychom hledali na předestřeném nám základě nové prvky uspokojivého světového názoru. Prostor byl zgeometrizován riemanovsky

a dynamisován náplní energie, způsobí-
lou niterných místních přeměn, niterného
zakřivení, postupujícího od místa k mís-
tu, což potřebuje ke svému uskutečnění
jisté doby.

Časovost jest opravdu primární kvalita
přírody. Časová povaha jest společná ob-
jektivní přírodě a našemu vnímání. Čas
a prostor jsou neoddělitelný.

Elementární částice hmoty nejsou nezni-
čitelné, mohou se přeměnit v kinetickou
energii a mohou její pomocí znovu vznik-
nouti. Ony existují v atomovém jádře ve
stavu spíše potenciálním než aktuálním.
A když čas a prostor splynuly v dynamic-
kou jednotu časoprostoru, jenž sám sply-
nul se svým obsahem, s hmotou a ener-
gií, mohou se částice považovat za řadu
následných událostí.

W. Heisenberg pokládá energie za zá-
kladní substanci světa, která se přemě-
ňuje ve hmotu tím, že na se běže tvar
elementárních částic. Takovou přeměnu
si můžeme snadno představit co určité
zakřivení časoprostorového kontinua. Ji-
né takové zakřivení může vésti k mani-
festaci energie nepřeměňující se v ele-
mentární částice, nýbrž tvořící nerozpoji-
tá pole, jak tomu je podle psychické ener-
getiky u energií psychických vůbec.

Podle další hypotese W. Heisenberga
spin (rotační moment) elementárních
částic jest ve vzájemné působnosti se spi-
nem vesmíru jako celku, a isospin nukle-
onů, jenž dovede vzájemně potříti jejich
masy, můžeme pokládati za spin "vypůj-
čený" z universálního spinu. Takové teo-
rie, — nehledě na to, že mocně podně-
cují naši obrazivost — ospravedlňují do-

mněnku, že všechny energie nemusí býti
rozpojitě, a že i tak mohou v nich vzni-
kati individuality.

O struktuře matematického znázornění
jednotného pole a o vzniku jeho rozpoji-
tosti, zrnitosti, se fysikové ještě nedo-
hodli.

Svět jest utvořen podle M. Čapka z př-
činných spojů, světových čar, a ty pře-
nášejí naň tuto svou dynamickou pova-
hu. Poněvadž všechny příčinné akce ma-
jí omezenou rychlost (maximálně rych-
lost světla), nemohou zde býti žádné
okamžité akce, účinky nikdy nejsou sou-
časné se svými příčinami. Příčinné spoje
zůstávají vždycky posloupnými, jsou zde
absolutní posloupnosti. A znamená ta po-
sloupnost příčinných spojů, světových
čar, determinismu budoucích událostí, či
ponechává místa neurčitelnosti podle
Heisenbergova principu? V přírodě ne-
nalézáme vztaznost ani mezi určitým mo-
mentem setrvačnosti a určitou polohou,
ani mezi určitou energií a určitým ča-
sem, což jest důsledkem atomicity akce.
Ta neurčitelnost se vykládá buď rušivým
účinkem a nedostatečností pozorování,
nebo náhodností, (contingency), existu-
jící v přírodě objektivně.

Prvý výklad přidržuje se determinismu
a tvrdí, že na hladině subkvantové a sub-
spektronové nám dosud neznámé mikro-
mechanismy určují každou zvláštní udá-
lost. Druhý výklad takový determinismus
popírá.

Společným omylem determinismu a jeho
absolutního popření bylo podle M. Čapka
považování skutečnosti za konstantní pod-
statovou kvantitu. Podle toho názoru zna-

menala by skutečnost vždycky stvoření nějaké kvantity z ničeho, *creatio ex nihilo*, nebo její zničení. Souvztažné pojmy kvantita a konstance vůbec chybí na mikrofyzikální stupnici. Jest proto zapotřebí naléztí racionálnější tvar kontingentismu, který by nezničil všechny spoje mezi postupnými událostmi, ale je uměle nezačlenil do laplaceovské bezčasové formule.

Jediný status, který může mít budoucnost v dynamickém světě, je stav možnosti, potenciality, a možnost zahrnuje opravdovou mnohoznačnost událostí dosud neuskutečněných.

Pojem objektivní možnosti neboli objektivní pravděpodobnosti, dříve rozhodně odmítaný, jest nám vnucován skutečnostmi vlnové mechaniky a opět se objevuje v současné fyzice.

Vesmír jest podle M. Čapka světem neúplným. Každá přítomná událost jest pro svou vlastní povahu aktem selekce, ukončujícím váhání (*hesitation*) skutečnosti. Pojem selekce a váhání nevyslovují zde nic jiného než mnohoznačnou povahu nerealizované budoucnosti a její následné uskutečnění. Jen v opravdu rostoucím světě má příčinná dynamická souvislost mezi postupujícími fázemi smysl. Není pro ni místa ani v absolutně nedeterminovaném světě, ani ve světě absolutně determinovaném.

Při rozboru vnímání melodií a polyfonní hudby přichází M. Čapek ke zjištění některých rysů tohoto duševního děje, které nám činí pochopitelnějšími tytéž rysy, jak je sledáváme u fyzikální skutečnosti. Vidí v tom cestu k vysvětlení isomorfismu mezi událostmi ve fyzikální oblasti a událostmi v oblasti fenomenální. I v

myšlení a uvažování dají se takové rysy zjištění. Takový isomorfismus jest ve shodě s naukou o vzájemném působení obou těchto oblastí, naukou podepřenou kvantovou teorií, atomovou fyzikou a moderní biochemií v psychické energetice.

Z těchto několika stručně zachycených výsledků badatelské práce M. Čapka možno seznati její směr. Kniha sama překvapí čtenáře přebohatým shrnutím všech potřebných dokladů z písemnictví staršího a nejnovějšího, jejich všestranným kritickým hodnocením a vyvozováním z nich nebo odůvodňováním jimi vlastních názorů autorových, což předpokládá úžasnou znalost všech v úvahu přicházejících věd i v jejich historickém vývoji, jakož i rychlé a logicky přesně prováděné zjišťování vzájemných vztahů těchto poznatků. Těmto požadavkům kniha plně vyhovuje. Obohacení svědomitého čtenáře vědeckými vědomostmi bude větší, než jaké by mu přineslo pilné a nesnadné dlouholeté studium rozsáhlé literatury, i kdyby byl o ní předem náležitě informován. Autorem provedený výběr z toho písemnictví jest výsledkem mnohaleté dobře vynaložené péle, a čtenáři se podává v krátkém, přehledném a soustavném zpracování, což napomáhá zapamatování.

Dílo M. Čapka jest věrným odleskem jeho neobyčejně bohatého pamětního fondu logicky uspořádaného, a svědčí o mimořádném vypjetí rozumového úsilí, jakého je schopna jen smysl vysokých kvalit. Nemůžeme mu být dost vděční za službu, kterou pokazal pokroku vědy a jejím adeptům.

Dr. ZDENĚK PÍCHA.

KAVKOVA ODYSSEA

Jiří Kavka: *Plavba*. Vydáno edicí "Lucerničkou" a edicí "Sklízně svobodné tvorby"

V dějinách básnické tvořivosti střídají se údobí růstu, v němž se hodnoty dobývají, s údobím virtuosity, ve kterém je získané bohatství nově nazřeno a pojmenováno. Vznik Kavkovy poemy "Plavba" spadá do druhého údobí. Tato pomyslná námořní výprava nemá namířeno ke vzdálenému cíli. Srdce plavcovo nikdy neopustilo Ithaku a obtáčí své středomoří jen ve znamení návratu, jehož skutečitelnost je předem zraněna zklamáním. Není nových objevů ve výpravách za marností, které jsou osudem legionů. Všechna vynaložená síla je zaměřena nazpět. Dynamika Kavkových dřívějších veršů je tu rozehrána ve variacích melancholicky přemítavého kroužení.

Avšak jaké to podzemí tajemné síly pracovaly na jejím soustředění, které naplnilo moře významem a člun sněním! Kavkův básnický jazyk je doposud to nejlepší, to v exilové poesii máme. Sémantické zaujetí, křehké a cílevědomé, je nejcennějším rysem jeho poesie. Napětí mezi slovem a pojmem je silou, která pohání jeho člun. "Jen slovo pozůstalo, průhledné, lehké, slovo jako svět." — Ithaka, která se vešla do jeho srdce a plula všude s ním, je zeměpisně umístěna a chutná hořkostí exilu. Vědomí plurality ojedinelého osudu zasáhlo toho, "jemuž Penelopé byla jen jedna, zatím co byl mnohý." Básníka, okouzleného řeckou, která doposud symbolisovala proud života a jeho směr, vyžádalo si moře,

do kterého řeka vyústila. Avšak toto moře není oceánem metafysiky, ve kterém by byl v nebezpečí utonutí. Nostalgií je tu poznamenána cesta, za níž plavec, doposud neuchvácen neznámem (visibility nil), "touží zpět k bodu, z kterého vyšel, v prostoru i v čase." Kruh bludné pouti se uzavírá údivem nad poznáním, že bloudění samo o sobě je to, co si přál a co v sobě objevil. Vzpomínka je vyzdvížena do řádu skutečnosti a hodina odplutí vtištěna do setkání. Pomyslný dobyvatel dále vrací se zemřít, aby prožil popření zázraku, "proměnu ze všeho v nic." V pesimismu marnosti, v němž "za štítů jsou štítů a za žaly je žal", kde slova otevírají svou prázdnotu neukončenosti touhy, neboť "Bůh nezjevil nikdy vše co má", objevuje básník pravdu, pro niž "opustil nepodstatné, aby zachoval nevýslovné." Plavba zavedla Kavku na nezměřované moře, které není místem setrvání, ale neodvratnou zkouškou, přes kterou se plavec k břehu navrátí. Neboť "břeh není více symbol. Břeh je všim." A únava z bloudění je poznamenána vzdáleností Boha.

V. STÁRKOVÁ

FR. DVORNÍK A PANSLAVISMUS

"Slované v evropské historii a civilizaci" je název posledního velkého díla prof. Fr. Dvorníka, které loňského roku vyšlo v Rutgers University Press pod názvem: *The Slavs in European History and Civilization*. K zásluze autora nutno přičíst zejména to, že vyvrátil moderní omyl o panslavismu, který se často na Západě ztotožňuje s ruskou koncepcí imperialismu — ať už carského nebo sovětského.

Protože autor je mezinárodně uznávaným znalcem slovanských dějin, jeho názory narazily na nesouhlas kritika, schovával jícího se pod značkou R. L. T. a prozrazujícího zaujatost, když píše:

"Father Dvornik's case for Panslavism is, however, not convincing; his book displays the same weakness as other histories dedicated to a similar purpose. Prof. Oscar Halecki, a foremost authority on the subject, sets the beginning of a lull-fledged Pan-Slavism (embracing both politics and culture) in the 1590s, when the Croatian clergyman and papal envoy Alexander Komulovic pleaded (unsuccessfully) with Moscow for an anti-Otoman league of Slavism." (East Europe Magazine, New York, December 1962, Vol. 11, N. 12, p. 56).

Jde o zřejmé přehlédnutí, že prof. F. Dvorník v souhlase s prof. O. Haleckim říká totéž jinými slovy, když praví, že "nejtypičtější zástupcem tohoto hnutí mezi Chorvaty je Jiří Križanovic (1618-1683), kterého lze považovat za předchůdce pan-slovanského hnutí 19. století." (Ibidem, str. 426). Co se však kritikovi zřejmě nelíbí, je jiný a hlavní názor autora, který o panslavismu ve své knize praví:

Myšlenka slovanské jednoty nevznikla v 19. století, v ruském pan-slavistickém hnutí, jak se často věří. Byla živá od počátku dějin slovanských národů a přetrvávala středověk až do moderních dob. — (Ibidem, str. 22).

Omyl kritika spočívá v tom, že směšuje dvě rozdílné věci: touhu po slovanské jednotě a ruský panslavismus. První dě-

jiny Slovanů ve střední Evropě se totiž nevytvářejí pod egidou myšlenky panslavismu, ale nově se rodící myšlenky národního sebeurčení, která vtiskla hlavní charakter všem jejich bojům o zachování národní svébytnosti od doby středověku až do poslední doby. Ve snaze po slovanské jednotě byly slovanské kmeny ve střední Evropě mezi prvními, které se pokoušely vytvořit vlastní stát současně s Anglií, Francií, Ruskem a Německem. Ale v bojích o národní sebeurčení se utkávaly současné myšlenkové proudy jak Východu tak Západu a vytvářely se tak nové kulturní hodnoty, kterými slovanské národy přispívaly k civilizaci všeho lidstva.

Touha po jednotě Slovanů prošla však historickým vývojem a teprve v moderní době došla svého vyjádření v myšlence panslavismu. Měla však dvě stránky: Byla poslední nadějí pro slovanské národy trpící pod národním útlakem a zároveň očekávanou příležitostí pro ruské cary k rozšíření imperia. Nebezpečí ruské koncepce bylo správně rozpoznáno už Fr. Palackým na prvním vše-slovanském kongrese, o němž Fr. Dvorník uvádí:

"Czech and Slovak national consciousness grew and found its expression in the great upheaval of 1848, which brought about the abdication of Metternich and promise of constitution. The solidarity of all Slavic peoples was proclaimed at the first All-Slavic Congress in Prague, presided over by Palacký . . . (who) on other hand, favored a federalist Austria, refused the invitation to German Diet of Frankfurt, and was cold to the tsarist leadership of Slavdom." (Ibidem, p. 553). Carské Rusko však plně nevyužilo všeslo-

vanské myšlenky a nedovedlo ji vytěžit. Tento úkol čekal teprve komunistický režim, o němž Fr. Dvorník uvádí:

"It is an irony of history that the regime which succeeded the tsarist autocracy inherited even this idea from tsarist Russia and was able to profit from the Pan-Slav sentiments to extend its sway over all Slavic lands in the name of a new 'orthodoxy'." (Ibidem, str. 555).

Panslavismus v komunistické ideologii dostal novou náplň: místo cara — K. Marx, místo sjednocení Slovanů — sjednocení komunistů, a konečným cílem ne vládá Slovanů, ale světová revoluce. Sovětsko-čínské rozpory jsou dokladem, že ani tento vývoj není ukončen.

30. června 1963.

ALOIS ROZEHNAL

OPRAVA CHYBY TISKU: Na stránce 6té pátého sešitu *Perspektiv* rozděl poslední odstavec Martínkovy básně *Door-in-the-Wall* na dva a čti je takto:

*Všichni proroci to znali
a prožili,
všichni šli napřed c'o pouště
poslechnout si tichý
hlas boží.*

*I Robot, zlákan, sem uklouzl
poslechnout si posupný
skřek svého knížete temnot
ve White Sands,
u Alamogorda,
v Novém Mexiku.*

Jakousi nadprůměrnou aktuálnost má pro nás otázka *lživosti* literatury, lživosti ne vždy patřičně rozpoznávané, ba někdy falešně korunované na pravdivost. Což je ovšem trapné.

Jiří Šotola v článku "Nelhat není zásluha", *Literární noviny*, roč 1963, č. 13.